MILOVAN VITEZOVIĆ

C I O R A P I I
R E G E L U I P E T A R

Pe coperta I:
reproducere după o lucrare de
AMALIJA VITEZOVIĆ

MILOVAN VITEZOVIĆ

CIORAPII REGELUI PETAR

Roman

Traducere de
IVO MUNCIAN

HESTIA

Această carte a fost editată cu sprijin acordat de
Institutul de Legislaţie Rutieră a Serbiei – CIP
şi de Societatea Cultural-Educativă
a oraşului Belgrad

TOAMNA REGELUI
ÎN KOSOVO

I

„Nu ştiţi Dumneavoastră ce înseamnă să fii exilat din patrie" – îi tot repeta bătrânul rege al sârbilor Petar Karađorđević* profesorului Ilija Đukanović acolo, în Priština, în luna lui noiembrie 1915 şi în ziua Sfântului Gheorghe în curtea mănăstirii Gračanica, după Sfânta Liturghie, la care veni o mare de oameni exilaţi, martirizaţi şi disperaţi ajunşi aici din întreaga Serbie, fugind din faţa nemţilor, a austriecilor, a ungurilor şi a bulgarilor, din faţa forţei care nu ştie de Dumnezeu şi căreia, prin crimele-i odioase, nici că-i pasă de Dumnezeu. Regele Petar s-ar ascunde mai degrabă din faţa disperaţilor pentru că şi durerea sa e grea aidoma tuciului, dar astăzi trebuia să se roage chiar aici, la Gračanica, şi din pricina poporului, dar şi a Domnului însuşi. Poporul l-a văzut şi poate că se va consola că acum, în vreme de restrişte, şi regele îi este alături.

Poate că şi Dumnezeu se va uita odată şi în jos şi va vedea ceea ce trebuia de mult să vadă. Şi unde să-i vadă Domnul pe sârbi dacă nu aici, la Gračanica!

**În ceea ce priveşte personajele, evenimentele şi localităţile istorice la care se face referinţă în roman vezi* Notele explicative *de la sfârşitul versiunii de faţă.*

„Nu ştiţi Dumneavoastră ce înseamnă să fii exilat din patrie” – rostea aceste cuvinte regele Petar de parcă ar fi rostit vorbele unui jurământ solemn, ca să nu mai fie niciodată exilat.

„Aveţi dreptate, Înălţimea Voastră, eu nu ştiu ce va să însemne acest lucru” – spuse liniştit şi răbdător profesorul Ilija Đukanović, care se remarcase, pe timp de pace, ca director al Liceului Real din Belgrad, prin răbdarea faţă de elevi, răbdare de care acum, în calitatea sa de consilier de stat în vreme de război, are nevoie, căci a şi fost repartizat la curte şi va trebui să fie, cu iraţionalul, bătrânul rege Petar şi pripitul moştenitor al tronului, Aleksandar, şi mai cumpănit, şi mai răbdător. Poziţia sa de consilier cerea ca prin calmul său, gândirea sa matematică şi puterea de a insufla încredere, să facă astfel încât marile presiuni sufleteşti şi de conştiinţă ale bătrânului rege şi ale impetuosului moştenitor al tronului, la ora marii tragedii populare, să pară explicabile, de înţeles şi, ca atare, şi de suportat.

Profesorul Đukanović, în calitatea sa de consilier de stat, a ajuns la Priština, la palatul regal temporar, în cele mai grele momente. Palatul era, de fapt, în casa avocatului Ljubomir Nešić, care era şi mică şi înghesuită, precum s-a micşorat şi Serbia. A ajuns când în casă domnea o linişte îngrijorătoare şi insuportabilă, când şi regele şi moştenitorul tronului, dacă nu se aflau pe front, stăteau însinguraţi în camerele lor. Regele se plimba

pierdut în hățişul de gânduri privind situația fără ieşire, iar moştenitorul tronului, stând lângă sobă, cotrobăia ore în şir cu vârful sabiei sale printre vâlvătăi.

„Am aşteptat cu multă nerăbdare ca să îl mai faceți pe Majestatea Sa, moştenitorul tronului, să mai şi scoată câte un cuvânt ” – îi zise profesorului Đukanović, odată cu urarea de bun venit, adjutantului regelui, colonelul Todorović. „La noi în asemenea ocazii se spune că atmosfera este mai veselă şi când avem un mort în casă.”

Nici profesorul Đukanović, deşi aşteptat cu nerăbdare, nu era un făcător de minuni şi nici atoateştiutor. În aceste condiții mizerabile, nici el nu putea aduce ceva mai multă lumină în această casă în care odinioară se discuta la nesfârşit, în această casă a Consulatului Sârb de odinioară din Priština în care era pe vremuri consul un Milan Rakić, care a avut cinstea să-i întâmpine aici, în octombrie 1912, după eliberarea oraşului Priština, capitala regelui sârb Stefan Uroš Milutin al II-lea, să-i întâmpine – zic – pe eliberatori, pe regele Petar şi pe Aleksandar, moştenitorul tronului .

Chiar şi gândul la festinurile de odinioară cu ocazia victoriilor sârbeşti şi a eliberării Prištinei, îşi zice consilierul Đukanović, ar fi un gest dureros şi nelalocul său şi care ar spori mizeria de acum şi ar face ca prăpădul sârbilor să pară şi mai mare. Asta în ochii stăpânitorilor.

De fapt, iată că lui i-a revenit lucrul cel mai greu de care s-ar feri orice om mai destupat la cap, adică să-l pregătească pe bătrânul rege al sârbilor, Petar, pentru o tot mai certă opțiune a Comandamentului Suprem privind continuarea retragerii armatei sârbe împreună cu poporul, chiar şi pentru o hotărâre groaznică – aceea de părăsire a patriei, pornindu-se în întâmpinarea aliaților, numai să nu se accepte înfrângerea şi capitularea.

De aceea profesorul Đukanović îşi dădea toată silința ca, în discuțiile sale cu regele sau moştenitorul tronului, să sublinieze că ar fi cazul ca ei să se îndepărteze de Priština aceasta devenită atât de înghesuită că nu se mai putea respira de apăsarea nevoilor şi a necazurilor omeneşti. Aceasta în timp ce cercul luptelor se strângea mereu în jurul ținutului Kosovo, în timp ce întreaga Serbie devenise Kosovo şi acolo nu se mai aflau atâția sârbi de la Bătălia de la Kosovo, iar la Priština erau tot mai vădite semnele sosirii duşmanilor şi toate instituțiile statului, şi Curtea însăşi se pregăteau pentru evacuare.

Tot mai greu îi era nu numai să poarte o discuție, dar chiar s-o înceapă. În asemenea împrejurări, regele se oprea din plimbările-i prin cameră şi-l săgeta cu câte o privire încruntată.

Moştenitorul tronului înceta, pentru moment doar, să mestece jarul cu sabia, ca apoi să-şi continue treaba cu şi mai mult avânt, ceea ce lăsa să se întrevadă supărarea.

Îi era tot mai clar că regele şi moştenitorul tronului sunt tot mai greu apăsați de moştenirea Kosovo şi că sunt la răspântie, mai exact spus, în fața unei dileme pentru care din opțiuni istorice se vor hotărî.

Nu se mai putea amâna discuția. Şi profesorul Ilija Đukanović s-a hotărât nu doar s-o înceapă, ci s-o şi isprăvească de sărbătoarea Đurđic, de ziua Sfântului războinic Gheorghe, marele ocrotitor al sârbilor, încă de pe vremea salvării lui Nemanja din robie. Discuția cu regele Petar o va începe după liturghia de la mănăstirea Gračanica. Poate că îi vor veni în ajutor şi slujba Domnului şi molitvele refugiaților, iar cu moştenitorul tronului va discuta după masa de prânz şi nu-l va întrerupe măcar de i-ar arunca în față tot jarul din sobă.

„Nu ştiți Dumneavoastră ce înseamnă să fii izgonit din patrie. Iar eu ştiu. Dintre toți sârbii eu sunt cel mai izgonit…Câți ani aveți, profesore Đukanović?"

„Patruzeci şi nouă , Majestate, aproape de cincizeci" – răspunse surprins de întrebarea regelui. Oare crede regele că e prea tânăr pentru a fi consilier de stat, ba mai mult, consilier la curte?

„Bine, Domnule. E o jumătate de veac".

„S-ar putea spune că mi-am trăit traiul…"

„Toată viața Dumneavoastră de până acum eu mi-am petrecut-o ca izgonit" – zise regele Petar, chipurile, neluând-o în seamă pe femeia cernită, cuprinsă de jale care avea o ditamai boccea în mână

şi care s-a strecurat printre păzitori ajungând până la el mânată de necazul său şi de o rugăminte, deşi a văzut cum aghiotantul Todorović dădea s-o îndepărteze într-o discuţie aprinsă. De două luni de când se află în retragerea asta dureroasă împreună cu armata, a văzut-o pe femeia aceasta aproape zilnic. Întâiaşi dată parcă a zărit-o la Ćuprija, pe când curtea sa era instalată într-un vagon şi nemţii au atacat cu avioanele lor staţia de cale ferată şi când o mare de oameni s-a înghesuit în adăposturi şi numai ea a rămas pe peron. I se părea că de atunci e mereu prezentă ori în faţa ori în spatele convoiului său. Se apropia la câţiva metri de el şi acolo ori se oprea singură ori o opreau alţii. Atunci când maşina s-a a rămas împotmolită în glod şi el a fost nevoit să străbată drumul de la Prepolac la Blac pe un afet de tun tras de patru boi, ea păşea tăcută alături. I se părea nefiresc să mai treacă o zi fără s-o vadă pe femeia aceea şi în asemenea clipe îi venea în gând mâna sorţii care seceră fiinţele umane.

„Toată viaţa Dumneavoastră, profesore, este o jumătate de veac a trăirilor mele. De la clipa aceea din copilărie când se ivesc primele dorinţe până la cele dintâi patimi, când încep şi deziluziile, eu am petrecut-o într-un permanent dor de patrie al exilatului… Şi mi-a dăruit Dumnezeu marea fericire să ajung, la anii senectuţii, să-mi văd patria, să mă întorc aici, să-mi desfăşor lucrarea de bine pentru oameni, împreună cu oamenii şi aici să şi

mor…Sunt nevoit oare acum să-mi părăsesc patria?”

„Dacă o fi să fie nevoie, Majestate…”

În privirile regelui Petar apăru dintr-odată o lumină ciudat de puternică:

„Nu! Voi pieri aici, în Kosovo, ca un luptător, ca un simplu luptător alături de armata mea, împreună cu poporul meu, ca un simplu soldat. Când se prăpădeşte patria mea, când piere poporul meu, pot eu, oare, supravieţui catastrofei?” – Şi regele Petar făcu un gest hotărât cu mâna de parcă ar izgoni orice alt gând, iar la gestul acesta al bătrânului suveran aghiotantul a şi luat poziţia de drepţi după toate regulile militare. „De voie, colonele! Vă ordon să mă lăsaţi să pier aşa cum se cuvine unui rege care este un simplu soldat al armatei sale”.

„În toiul acestei nenorociri a sârbilor nu e sorocul pentru moartea regelui” – se postă profesorul Ilija Đukanović între rege şi aghiotant, salvându-l pe colonelul Todorović, care un asemenea ordin al regelui nici nu putea şi nici nu îndrăznea să-l aprobe.

„Nu e sorocul?” – râse din inimă regele Petar. „Astea s-o spuneţi lui Dumnezeu, nu mie!”

„De aceea ne-am şi rugat la Dumnezeu azi dimineaţă în sfânta biserică.” – mulţumi lui Dumnezeu profesorul Đukanović că regele Petar a zâmbit din inimă, căci era întâiaşi dată că regele râdea de când a venit la Priština.

„Nu e sorocul?"

„Nu e sorocul, Majestate!"

„Nu e sorocul? Ce tot spuneți?! De asta v-ați rugat şi în biserică?" – lăcrima râzând bătrânul rege Petar. – „Pentru asta ar trebui să vă interzică să intrați în biserică; nu e un soroc mai bun, Domnule profesor, nici că se află un loc mai bun decât este Kosovo unde să piară un rege al sârbilor!… Pentru asta m-am rugat eu azi-dimineață la biserică. Să dea Domnul şi să ajute Sfântul Gheorghe ca inamicul să nu mă rateze azi pe front!"

„Majestate, eu nu Vă pot permite să ieşiți azi pe front" – zise cu strictețe profesională şi îngândurare medicul regelui, doctorul Simonović.

„V-am cerut eu voie?" – sclipiră din nou privirile regelui.

Această lumină sclipi printre amintirile doctorului Simonović. Anul trecut, în 1914, în ajunul marilor bătălii ale sârbilor de la Kolubara şi Cer, era la Vrnjačka Banja, alături de regele Petar, răvăşit de durerea din oase şi tristele veşti despre înaintarea austriecilor, deopotrivă. Atunci a sosit ştirea că aus-triecii au ajuns la Takovo, statul major al răsculaților sârbi din timpul lui Miloš Obrenović, şi regele Petar s-a uitat la el cu aceeaşi scânteie în priviri: „Doctore Simonović, haide să-i vedem pe austriecii aceştia celebri de la Austerlitz şi Solferin. Acum locul sfânt al lui Obrenović va fi apărat de un Karađorđević!"

„Este cuvântul medicului, Majestate…"

„Acum nu mai grăiesc doctorii, ci ostaşii!”

„Azi nu puteți pleca pe front” – repetă doctorul Simonović, uimit că regele a repetat întocmai ceea ce i-a spus şi la Vrnjačka Banja: „Astăzi aproape că V-ați pierdut cunoştința în timpul liturghiei”.

„Doar pe moment”.

A ştiut toate acestea doctorul Simonović şi s-a bucurat că a fost doar pe moment şi că în mulțimea aceea de acolo faptul a trecut neobservat şi a fost perceput ca adâncirea regelui în molitvă, prin care e cel mai greu să obții mila Domnului. Era conştient de toate acestea regele Petar: „Unde Vă va merge sufletul, doctore Simonović, iar ați tras chiulul în timpul liturghiei”.

„Dumnezeu nu pune diagnostice. Majestate, Dumneavoastră sunteți epuizat de boală…”

„De câte ori îmi Veți repeta acelaşi lucru?”

„Până va fi acelaşi diagnostic!”

„Nu e vremea diagnosticelor!” – îl întrerupse regele Petar urcând în şeaua calului ținut de aghiotant.

„De fapt, eu nici nu sper să supraviețuiesc acestei tragedii”.

Nemaiaşteptând să încalece şi ceilalți, regele Petar dădu pinteni calului său şi porni în galop spre front, lăsându-şi suita în încurcătură.

„Nu-l veți opri?”– îl întrebă profesorul Đukanović pe aghiotantul regelui.

„Altă treabă n-am! Eu sunt aghiotantul care trebuie să fie mereu loial superiorului” – spuse

colonelul Todorović încălecând. „Iar superiorul meu este regele sârbilor!”

„Dar este bolnav!”

„Şi bolnav tot rege este!” – aproape că se răsti colonelul dând pinteni calului său.

„Colonele, Dumneavoastră de ce aţi tăcut?” – îl întrebă profesorul Đukanović pe mareşalul curţii Knežević, care, din pricina gabaritului, urca mai greu în şa.

„Vrei să-mi spună că sunt laş!?”

„Trebuie să fim raţionali. Dumneavoastră sunteţi un asemenea om!”

„Poate că oi fi şi un asemenea om, dar sunt şi colonel” – spuse mareşalul curţii grăbindu-se să-şi ajungă regele.

„Ştiu că e colonel! Ce-a vrut de fapt să spună?”

„Poate că vroia să vă reamintească faptul că Dumneavoastră sunteţi profesor şi consilier al curţii şi să nu-i cereţi lui să facă ceea ce ţine de îndatoririle Dumneavoastră” – spuse blajin doctorul Simonović.

„Aşa va să zică!” – zâmbi profesorul Đukanović. – „Dar de ce Dumneavoastră ca medic al regelui nu aţi rezistat?”

„Nu e nici prima, dar nici cea de a o suta oară. Dar nu va fi nici ultima dată…”

Profesorului Ilija Đukanović, consilierului de stat, îi fu clar că nu va avea un aliat mai important printre membri cei mai de seamă ai suitei regelui, pentru a-l determina pe regele Petar să aleagă

împărăția pământească în aceste momente decisive pentru statul sârb, să întreprindă ceea ce îl obligă împrejurările istorice şi ceea ce cere Comandamentul Suprem. I se părea chiar că voința bătrânului rege, nu doar că a fost acceptată de ei, ci chiar – Doamne iartă! – inspirată.

În mod deosebit îl îngrijora faptul că, refuzând discuția privind retragerea şi etalându-şi dorința să piară la Kosovo, regele Petar repeta întruna că este un simplu soldat sârb. Asta însemna că bătrânul şi bolnavul rege Petar, în străfundul sufletului, nu s-a împăcat cu faptul că nu mai este comandant suprem al armatei sârbe, pentru că, în cadrul conflictului dintre cercurile politice şi militare din Serbia, „factorii iresponsabili", a fost obligat să abdice tacit, pentru că s-a alăturat, chipurile, curentului militarilor. Acest fapt denotă că nici ordinul său publicat la 11 iunie 1914 nu a fost dat de bunăvoie:

„Dragului meu popor,

Fiind temporar împiedicat de boală să-mi exercit puterea regească, ordon, în baza articolului 69 al Constituției, să domnească, în numele meu, moştenitorul tronului Aleksandar, atâta timp cât durează tratamentul meu".

Regele Petar accepta cu greutate ceea ce a fost obligat să semneze şi cum sănătatea sa precară nu-i permitea să retracteze, iar moştenitorul tronului simțea tot mai multă voluptate în exercitarea prerogativelor regeşti, acum, în condiții excepționale şi deosebit de grele şi care, ele însele, îi confereau

mai multe prerogative, pe care tatăl său nu le-a avut niciodată.

Şi profesorul Đukanović ştia că de acest fapt trebuie mereu să țină cont şi să-l aibă în vedere în toate discuțiile, chiar dacă acum putea să-l ignore.

Începea ceea ce aproape că era imposibil să înceapă, ceea ce nu se finalizează lesne.

II

În drumul către front, spre Labljan, se formă o mică suită de călăreți. Zdravko Vulović, garda personală a regelui Petar, mergea în față de parcă ar dori ca el şi calul său să-l ferească pe rege de tot ceea ce ar putea veni din față. De ambele părți, cu câțiva paşi în urmă, regele era escortat de coloneii Konstantin Knežević, mareşalul curții şi Berislav Todorović, aghiotantul.

„Ce a vrut martira aceea?" – întrebă regele Petar.

„Pe cine întrebați, Majestate?" – întrebă colonelul Knežević.

„Colonele Todorović, ce a vrut martira aceea?"

„Care martiră, Majestate?"

„Cea care a vrut să se apropie de mine la Gračanica…"

„Îşi caută fiul, Majestate".

„A pierit, sărmanul?"

„Nu, ea crede că nu. Îi duce haine de schimb".

„Şi vine tot după noi de la Ćuprija?"

„N-am observat, Majestate".

„Aproape că a devenit parte din suita noastră".

Mai puțin obişnuiți cu măiestria călăriei militare şi regulile etichetei curții, profesorul Ilija

Đukanović şi medicul regelui Svetislav Simonović rămăseseră cam în urmă.

Profesorul Ilija Đukanović se gândea cum să continue discuţia începută cu regele Petar şi să-i scoată din cap blestemul exilării celor din dinastia Karađorđević, blestem care l-a obsedat o viaţă întreagă şi pe care acesta îi considera ca fiind un fel de soartă căreia trebuia să-i pună capăt chiar aici, în Kosovo.

Doctorul Simonović îşi amintea de zilele glorioase care au urmat anul trecut după momentul când, acolo, la băi, străluciră ochii regelui la gândul să-i vadă pe câmpul de luptă pe acei austrieci cu faimă de la Austerlitz şi Solferino care, convinşi că sunt învingători, lansau din avioane manifeste infor-mând armata sârbă că „regele Petar şi-a abandonat armata şi a fugit din Serbia împreună cu fiii săi”.

Atât de vie era în amintirea doctorului acea întâmplare, că o povestea şi acum, de parcă ea s-ar repeta şi aici, întocmai.

„Mă duc, vreau să ne vadă armata sârbă pe mine şi pe fiii mei, iar eu să-i văd pe austriecii aceia…” – spusese atunci regele Petar: „Pregătiţi-mi calul”.

„Majestate, din punct de vedere medical, Vă este interzis să călăriţi”.

„Unui rege nimic nu i se poate interzice, i se poate recomanda…”

„Vi s-a recomandat…”

„Recomandat – medical da, însă, din punct de vedere ostăşesc – nu!"

„Nu mergeți călare, Majestate. Le-o pica greu soldaților când o să Vă vadă cât de anevoie Vă mențineți în şea."

„Nu vă îngrijorați, voi sta drept" – i-o tăie bătrânul rege şi iscusitul călăreț. Şi s-a dus aşa călare spre oştire, deşi au protestat şi fiii săi, şi Guvernul Regal şi Comandamentul Suprem. „Sunt aici şi rămân cu soldații mei".

În dimineața zilei de 18 noiembrie 1914, pe cât de surprinzător apăruse soarele, tot aşa de surprinzător apăru şi regele Petar pe pozițiile Regimentului 13 al Celei de a II-a Armate. A descălecat în fața Comandamentului dar n-a intrat imediat, ci s-a dus să se amestece cu soldații. Era atât de obosit de boală, că abia îşi târa picioarele prin lutul mocirlos. Nici dacă s-ar fi ivit fulgerul, nu i-ar fi zăpăcit aşa pe soldați cum i-a surprins apariția regelui; fâstâciți precum albinele într-o prisacă, minunându-se cu respect, dar şi cu o oarecare îndoială, îl priveau pe bătrânul rege cum se apropie târându-se prin noroi. Cu acelaşi respect şi fără vreo comandă, s-au încolonat.

„Doamne ajută, vitejilor! Am venit să vă reamintesc datoria voastră față de sfințenia noastră supremă – față de patria noastră. Ați jurat că vă veți apăra regele şi patria. Eu vă absolv de acest jurământ față de mine şi nu vă cer să luptați pentru mine. Dar nici pe mine nici pe voi nu vă pot absolvi

de jurământul dat Serbiei. Datori suntem să-i dăm sângele nostru, pentru că, apărând-o, bunicii, tații şi frații noştri au vărsat râuri de sânge.”

La aceste cuvinte ale regelui, toți soldații tăcură. Asupra regimentului plutea tăcerea.

„Se spune că v-ați plictisit de război.”

Comandantul regimentului, Dragutin Ristić se codi să-i dea regelui raportul obligatoriu.

„Cine nu mai vrea să lupte, e liber să plece ca să nu-l încurce pe cel care vrea să lupte”.

Regele tăcea. Tăceau şi ostaşii. Regele repetă ultimele cuvinte, dar tăcerea persistă. Regelui însuşi i se părură cuvintele sale ca un ecou: „…să nu-l încurce pe cel ce vrea să lupte” – şi adăugă: „Împreună cu mine!”

Aici, fețele soldaților s-au metamorfozat surprinzător, de parcă tot sângele aflat până atunci într-o stare letargică, a năvălit chiar acolo, în obrajii lor, rumenindu-i. Atunci parcă la o comandă supremă, doar de ei simțită, răsună urarea:

„Trăiască regele sârbilor!”

Acum i-a mai rămas comandantului de regiment Dragutin Ristić să dea raportul, dar şi să înțeleagă faptul că însuşi regele sârbilor este ostaş al regimentului său. Dată fiind prezența regelui, retragerea era, de acum, imposibilă.

A doua zi, bucurându-se că tirul lor a doborât un avion nemțesc de recunoaştere, care împrăştia manifeste despre fuga regelui, soldații celui de al

treisprezecelea regiment cântau în tranşee împreună cu regele:

Zboară, zboară-un aeroplan,
Eu în tranşee singur sunt,
Îmi iau arma şi țintesc
Să-i f...mama cea nemțească!

La început soldații doar murmurau ultimele cuvinte ale textului, iar apoi prinseră curaj şi le rosteau pe şleau. Apoi nimic nu i-a mai putut opri, nici din cântat nici din alte cele.

Urmară victoriile eroice ale armatei sârbe şi eroismul Regimentului 13. A fost deajuns ca bătrânul rege să tragă primele cincizeci de cartuşe care se înmănunchiară în canonada sârbească şi prin care a început contralovitura sârbilor. De atunci şi-a repetat isprava în fiecare zi.

Pe când armata sârbă câştiga bătăliile de la Cer şi Kolubara, Regimentul 13 învingea pe Ljig, recuperându-şi artileria pierdută, luă Kosmajul, făcând peste şase sute de ofițeri şi soldați austrieci prizonieri de război.

Doctorul Simonović purta în ranița sa de medic şi istoria regelui şi istoria bolii regelui. Se aflau acolo de-a valma comunicatele medicale şi comunicatele Biroului Militar de Presă :

„În timpul luptei din imediata apropiere a Belgradului, pe când tunurile sârbeşti trăgeau fără oprire, bătrânul rege privea desfăşurarea ostilităților

de pe ruinele cetății, înconjurat de fiii săi şi de voievodul Stepanović”.

Privind de pe ruinele oraşului, captivat de desfă-şurarea bătăliei, regele Petar nici nu auzi cum moştenitorul tronului Aleksandar, cu iz de învingător, îi spuse voievodului Stepa: „Aici voi ridica un monu-ment Eroului Necunoscut”.

Regimentul 13 regesc avu ca misiune de război şi ca misiune de onoare să intre în Belgrad pe la Avala şi prin Toplak. Se grăbeau şi regimentul şi regele. La un moment dat, pe când regimentul se afla pe Toplak, oprit pe poziții de canonada furibun-dă a artileriei, regele făcu o vizită regimentului „său”, aflat aici sub bătaia gloanțelor. Şi, aici, se şi aşeză.

„Lasă, nu-i nevoie. Vreau să mă aşez pe pă-mântul meu” – spuse regele Petar soldatului care încercă să-i ofere o pătură. S-a aşezat pe pământul înghețat de lângă Belgrad. Era o adevărată imagine a regelui împreună cu armata sa care a învins la Cer şi la Kolubara, o adevărată reprezentare a regelui care se considera republican şi care, venind să-şi ia tronul, a declarat încă în trenul care îl ducea de la Geneva la Belgrad: „Eu voi domni ca un rege republican!”

În ziua de 14 decembrie, pe când în cadrul Statului Major al sârbilor se mai plănuia intrarea armatei în Belgrad şi pe când prin oraş şi împreju-rimile sale se mai duceau lupte, regele Petar s-a hotărât să fie primul care intră în oraş cu

automobilul său. „Mergem în capitală” – îi ordonă el şoferului.

„E prea devreme” – le zicea maiorul Drakšić, aghiotantul moştenitorului tronului, coloneilor Todorović şi Knežević. Nu aşteptă răspunsul lor, ci, văzând că pe rege îl urmează şi moştenitorul tronului şi prinţul Đorđe, se întoarse spre escadronul încolonat şi-i ordonă comandantului: „Urmaţi-l pe rege! Trebuie să intraţi în capitală ca avangardă”

În urma acestei avangarde, formată din cincizeci de călăreţi, regele Petar întră cu automobilul său în Belgrad, oraş pe ale cărui străzi răsunau împuşcături şi unde nici cei eliberaţi nu se încumetau să iasă din case şi să-şi salute eliberatorii. Regele îi ordonă şoferului: „La Catedrală. Drept la Dumnezeu!”

„Protopopul nu se află aici” – spuse în faţa uşii încuiate a Catedralei colonelul Kosta Knežević.

„Dar Dumnezeu este înăuntru” – zise regele Petar. „Noi poate că putem să şi aşteptăm, dar Dumnezeu nu se va bucura să aştepte să-I aducem mulţumirile noastre!”

„Doamne, iartă-mă” – îşi făcu cruce Panta Drakšić, aghiotantul moştenitorului tronului, izbind cu umărul uşa bisericii, care se deschise îndată.

Regele Petar se duse în faţa altarului, unde îngenunchie. Îi mulţumea lui Dumnezeu că i-a ajutat pe sârbi, că salvează Serbia, că le-a dăruit oştenilor sârbi victorii mărețe şi că l-a ajutat şi pe el

să lepede de pe firmamentul Casei sale Regale blestemul lui Karađorđe care în anul 1913 a părăsit Serbia care pătimea, dar şi a tatălui său, cneazul Aleksandar care a fugit în anul 1858 în timpul desfăşurării lucrărilor Scupştinei de Sânt-Andrei şi, în cele din urmă, şi a celor mai necredincioşi sârbi, care cu toții puteau fi denumiți Toma Necredinciosul, arătând şi demonstrând că cei din neamul Karađorđević nu sunt dezertori nici în cele mai grele momente şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, nici că vor mai fi vreodată dezertori. Este ceea ce a dorit să lase urmaşilor drept cea mai de preț moştenire prin felul în care guvernează.

Doctorul Simonović îşi aduse aminte cum regele Petar, aflat în drum spre această ctitorie în anul 1904, pentru a fi încoronat, a vegheat toată noaptea de Sfântul Ilie, rugându-L pe Dumnezeu să dea o ploaie pentru a înviora câmpurile mistuite de arşiță ale sârbilor, căci, altminteri, întreaga Serbie va ține minte că seceta aceasta nemaipomenită a fost din cauza neamului Karađorđević.

Recunoscători, belgrădenii eliberați au dat dovadă de curaj civic şi au ieşit în întâmpinarea eliberatorilor lor atunci când ostaşii sârbi au ocupat aproape toate malurile şi când regele Petar, după ce a înălțat lungi rugăciuni de mulțumire Domnului, apornit-o pe jos spre Palat, deşi deasupra oraşului îşi întretăiau cărările obuzele trase de pe Avala şi din Srem.

Fugind din Belgrad în panică, austriecii îşi abandonau însemnele militare sfinte lor. Aşa au abandonat şi steagul Comandamentului Suprem de pe cupola Palatului Regal Sârb, steag pe care, precum relatau ziarele vieneze, însuşi împăratul Frantz Josef l-a sărutat şi l-a trimis feldmareşalului său Oskar Počorek să-l arboreze acolo.

Steagul acesta negru-galben l-au dat jos de pe Palatul Regal doi tineri învățăcei chiar sub nasul austriecilor care fugeau panicați. L-au dat jos cu multă trudă, abia menținându-şi echilibrul acolo sus pe cupolă din cauza greutății stindardului şi a coşavei de decembrie care se arăta deosebit de vijelioasă.

„Majestatea Voastră, un covor mai bun nu avem" – spuse cel mai plăpând învățăcel cu ochii ieşiți din orbite în timp ce, ajutat de camaradul său, întindea steagul la picioarele regelui Petar.

Regele a scuipat mai întâi şi apoi a călcat în picioare steagul inamic şi a intrat în Palatul prădat, pustiit şi scârnăvit.

III

Regele Petar fu întâmpinat călare, împreună cu Statul său Major, de generalul Petar Bojović, experimentatul comandant al Armatei I, care a reluat în octombrie 1915 rolul de comandant al noii regiuni, ceea ce va să zică al frontului de est şi de sud, care, la rândul său, se transforma tot mai pregnant în apărător al regiunii Kosovo Polje. Generalul Bojović a venit la comanda apărării în vreme de restrişte, să oprească înaintarea bulgarilor, să menţină cât se putea mai mult Kačanikul şi să zădărnicească în acest fel posibilitatea inamicului să captureze grosul armatei sârbe.

„Cum e, generale?” – îl salută încă de departe regele Petar, răspicat, ca să i se audă cuvintele cât mai bine şi să îi fie remarcată prezenţa.

„Doamne ajută, Majestate!”

„De-o vrea. Ne-am rugat, dacă ne-o fi auzit”.

„Poate că a asurzit din cauza canonadelor” – glumi generalul Petar Bojović pe seama Atotputernicului, strecurându-şi cuvintele printre tristeţe şi jale.

„Care e starea de fapt?”

„Ceva mai rău decât a fost ieri, Majestate” – raportă generalul Bojović, spunând adevărul, dar îngrijindu-se să-l facă mai intim şi mai puţin abătut

prin iscusința sa de a spune glume macabre. „Dar nu mai rău decât a fost ieri față de alaltăieri... Iar alaltăieri, ştiți din raport, a fost mai rău decât răsalaltăieri”.

Spre deosebire de ceilalți comandanți de oşti pentru care prezența regelui Petar în prima linie a frontului reprezenta un adevărat coşmar şi pe care responsabilitatea sporită pentru viața regelui îi înfricoşa, îi înnebunea chiar, generalul Petar Bojović se bucura de fiecare întâlnire cu regele, cu ostaşii săi şi cu pericolul frontului. Aprecia înrâurirea deosebită a prezenței Majestății Sale asupra combatanților, deşi toate acestea au venit cam târziu şi efemer, pentru că situația nu se mai putea îmbunătăți.

Fiecare prezență a regelui în sectorul său de front era percepută de generalul Petar Bojovć ca o mare onoare şi o recunoştință personală a regelui adresată lui, căruia, la începuturile bătăliilor, când a şi fost rănit, i s-a luat conducerea trupelor. Şi câte şi mai câte nu a întreprins insistând să i se redea condu-cerea armatei?! La un moment dat a şi izbucnit în plâns chiar în fața regelui. Însă regele i-a retezat-o: „Ce e o armată față de o armie întreagă?! Ați uitat, oare, că eu nu mai sunt comandantul suprem?!” I se pare că regele Petar a mai spus atunci că nu e acelaşi lucru când comanda armatei e preluată de voievodul Putnik şi când comanda țării este luată de Pašić.

Acum generalul Bojović avea sub comanda sa luptători din toate armele. Pe regele Petar îl considera comandant suprem. În ciuda moştenitorului tronului şi a lui Nikola Pašić. Lui personal îi pica bine prezența regelui pentru a avea pe cineva mai de seamă căruia să-i spună tot ce îi stătea pe suflet împotriva Guvernului Regal şi a preşedintelui său Nikola Pašić, ceea ce nu putea face în fața unuia cu un rang mai mic decât al său, considerând un asemenea fapt nedemn de onoarea sa de ofițer, dar şi de demnitatea aceluia pe care era furios.

Regele Petar îl apăra pe preşedintele Guvernului Regal Nikola Pašić în fața acuzațiilor generalului Petar Bojović. Poate că nu o făcea atât de dârz precum apăra generalul orice cotă, dar l-a apărat cu istețime şi răbdare. Poate că nu l-a apărat din inimă, dar rațional, da. Chiar şi prin amintirile sale care îl surprindeau şi pe el însuşi.

Odată şi-a amintit regele Petar de o scrisoare mai veche, chiar în momentul când generalul Bojović era furios din cauza iureşului puternic al bulgarilor şi a canonadei năvalnice a acestora şi punea sub semnul întrebării relația lui Pašić cu bulgarii, care a beneficiat, în calitate de emigrant sârb, de ospitalitate statală la Sofia după Răscoala de la Zaječar. Scrisoarea era adresată de Nikola Pašić, emigrantul sârb din Sofia lui, prințului sârb exilat la Geneva, Petar Karađorđević. În acea scrisoare Pašić prevedea duplicitatea istorică a

bulgarilor care se vor debarasa de ruşi şi de obligațiile de fidelitate pe care le-au promis acestora pentru că le-au creat o țară şi le-au dăruit libertatea. Amintindu-şi de acea scrisoare, regele Petar îl cita chiar pe Nikola Pašić: „Bulgarii cred că mințind în dreapta şi în stânga pot isprăvi vreo faptă istorică”.

Aflându-se pe parapetul sârb din Kosovo, chiar în fața bulgarilor şi discutând despre preşedintele guvernului Nikola Pašić, regele Petar şi generalul Petar Bojović îl atacau şi în acelaşi timp îl apărau.

Generalul Bojović şi-a adus aminte de o discuție care a avut loc în ajunul Războiului Balcanic la Statul Major sârbesc, când acesta i-a cerut lui Pašić să facă rost de tunuri. I-au prezentat stadiul de înarmare a statelor europene, despre diferite fabrici, calibre şi puterea de foc a tunurilor, prezentându-i şi opțiunea pentru cele mai bune. Atunci însuşi Pašić le-a spus în încheiere: „Păi, cel mai bine ar fi dacă am organiza o tragere de probă!” Regele Petar îşi amintea că o asemenea discuție a avut loc şi la el şi că generalii aveau păreri diferite şi despre tipurile de tunuri şi fabrici care le produc, dar că el nu a propus o tragere de probă.

În momentul înmânării ultimatumului austro-ungar Nikola Pašić era pe teren în campanie electorală. Abia au dat de el, undeva în regiunea Vranje. Generalul Bojović era convins că era vorba de o campanie falsă. Era convins că bătrânul vulpoi îşi

masca intenționat cărările tocmai pentru că aştepta ultimatumul, cu un termen scurt. Şi s-a „aflat în treabă” tocmai pentru a câştiga timp, pentru a diminua efectul acelui termen şi a afla părerea ruşilor.

„Domnule general, fiți mai clar, îl lăudați sau îl culpabilizați pe Pašić?” – întrebă regele Petar, râzând şi minunându-se cum de a ajuns el însuşi să apere un politician în fața unui militar. El, care în conflictul politicienilor cu militarii s-a situat de partea militarilor şi din această cauză a fost nevoit să înlesnească executarea prerogativelor regeşti de către moştenitorul tronului şi să convoace alegerile din cauza cărora se afla Pašić în campanie electorală. Îl apără poate şi pentru faptul că, întorcându-se din campanie, Pašić s-a dus personal cu răspunsul sârbesc la ultimatum la deputatul baron Gisel, iar acolo a aşteptat în linişte şi cu răbdare până acesta parcurse cu privirea acest răspuns şi, nemulțumit şi cu bagajele deja făcute, ca să părăsească Belgradul, neadresându-i nici un cuvânt. Îi luă apărarea cu riscul de a pierde din autoritatea sa regală, pentru că el, Pašić, fu singurul apt să vorbească cu ei, pentru că s-a convins de adevărul proverbului popular: ştie el Pašić ce face. Credea în toate acestea şi atunci când însuşi Pašić nu ştia cum să procedeze şi se orienta după împrejurări.

Când Austro-Ungaria i-a declarat război Serbiei, Pašić a fost acela care a convocat o şedință a Consiliului de Miniştri, invitându-i să participe pe

toți șefii partidelor politice, acolo, la Niš, unde s-au mutat Guvernul şi Adunarea Națională. Ca să evidențieze însemnătatea situației, el, Pašić în persoană, a fost acela care a încuiat uşa sălii unde s-a desfăşurat şedința şi şi-a vârât cheia în buzunar. Atunci i-a întrebat pe conducătorii partidelor dacă sunt disponibili să ajute guvernul în acele clipe grele pentru țară. În numele progresiştilor primul care a luat cuvântul a fost marele Stojan Novaković, subliniind că până nu se restabileşte pacea luptele partinice nu-şi au rostul şi că trebuie cu toții să se unească pentru salvarea țării. Cu toții acceptară declarația şi în nume propriu. Singurul care nu a fost de acord a fost Vojislav Veljković, liderul liberalilor în Adunarea Națională a Regatului Serbiei. El cerea ca radicalii lui Pašić să-şi asume singuri răspunderea pentru că au şi guvernat singuri, aducând țara pe marginea prăpastiei prin demersurile lor.

„Vă cer, Domnule Preşedinte, să-mi răspundeți aici, în fața tuturora: suntem sau nu suntem izolați în acest conflict?"

Pašić îl privi clipind şi apoi îi răspunse, serios, săltându-se din scaun:

„Nu, nu suntem singuri, domnule Veljković."

„Cine mai este cu noi?"

„Austriecii!" – fu replica lui Pašić care se aşeză apoi liniştit.

De două ori i-a relatat această scenă regele generalului Bojović. Şi era conştient că trebuie să

se abțină să nu o mai spună odată. Ar fi pentru doctorul Simonović un semn serios pentru un nou diagnostic. Lui, însă, îi plăcea doar cum i-a răspuns Nikola Pašić lui Vojislav Veljković, acel susținător fervent al dinastiei Obrenović, care remarcând vina radicalilor, evoca dezertarea istorică a dinastiei conducătoare cu care Serbia trebuie să se confrunte cât de curând, pentru că „sângele stricat al dinastiei Karađorđević trebuie să se manifeste şi la nepoți în împrejurările care vor veni”.

Regele Petar îşi luă tainul obişnuit – cele cincizeci de cartuşe şi arătă locul care e, după părerea sa, cel mai apropiat de bulgari şi unde să-i aducă o ladă goală pentru a se aşeza pe ea.

„S-au vârât în tranşee bulgarii?” – întrebă regele ochind. E ciudat cât de bine se văd prin cătare pozițiile inamicului. Apăsă pe trăgaci.

„Sunt în tranşee, Maiestate.”

„Când au mai avut timp? De ce nu i-ați obligat să stea lipiți de țărână?!” – mai zise în timp ce trăgea vioi, de parcă ar fi dorit să-i arate generalului Bojović cum trebuia procedat.

„Şi-au săpat tranşeele cât era ceață. Şi ceața ne e potrivnică, Majestate”.

„Şi pentru asta e vinovat Nikola Pašić?”

Regele Petar trăgea de parcă aşeza interpuncția necesară în propozițiile amare ale generalului.

„Ori, ori…”

„Lacul e de vină că ne aflăm aici, iar Pašić e vinovat că am ajuns aici”.

„Dar bulgarii?”

„Ei nu sunt vinovați cu nimic față de noi, ei ne sunt inamici, Maiestate.”

Şi generalul Petar Bojović, ca şi majoritatea generalilor Statului Major, îl considera pe Nikola Pašić vinovat de situația la care s-a ajuns, pentru că i-a păcălit cu privire la ajutorul aliaților. Căuta să-i convingă de veridicitatea adevărului în care el singur nu credea: că aliații vor începe operațiuni militare de partea Serbiei la cel puțin trei săptămâni de la declanşarea ostilităților bulgare. De ce nu le-a spus omeneşte: suntem atât de singuri că mai singuri nu putem fi în acest martiriu.

E vinovat Pašić şi pentru că, presați din toate părțile, se înşelau pe ei înşişi că se retrag doar strategic şi că se autoamăgeau zilnic că mâine va fi ordonată oprirea pentru a se trece, alături de aliați, la contraatac. Nu putea generalul Bojović să-l ierte pe Pašić şi din cauza poveştilor incredibile repovestite de soldații sârbi în retragere în fața forțelor germane, austriece, maghiare şi bulgare, poveşti care au circulat toată luna septembrie, despre marile succese ale armatei ruse despre care se spunea că intră în Bulgaria prin Varna.

E vinovat Nikola Pašić şi pentru că Serbia a vărsat sânge în cele două războaie balcanice iar la prima confruntare cu armata austro-ungară a fost obligată să apere un front de peste o mie două sute

de kilometri şi la nord şi la vest şi la est şi – tot mai des – la sud, aşteptând un aliat care nu se mai arăta.

Se ruşina generalul Bojović pentru că, de la Veles la Leskovica, toate gările erau împodobite, înzestrate cu arcuri de triumf florale în aşteptarea aliaților şi pentru că, în locul acestora, pe sub ofilitele arcuri de triumf sârbeşti intrau bulgarii dispuşi la toate relele posibile.

E mai bine ca pentru toate să fie vinovat Pašić şi să mai rămână speranța cu care el îi amăgea decât să se recunoască forța duşmanului care năvălea în Serbia. Când e vinovat Pašić şi disperarea e diminuată şi necazul e mai suportabil. De altfel, Pašić era vinovat pentru toate câte s-au întâmplat în Serbia în ultimii patruzeci de ani, fie că s-a aflat la putere, fie că era împotriva puterii. El şi-a făcut un partid aidoma unei armate. El a fost acela care a implantat luptele sârbeşti în Serbia, printre sârbi. El este împotriva tuturor regilor sârbilor. A fost împotriva celor din dinastia Obrenović. El e şi va fi împotriva celor din dinastia Karađorđević. El e împotriva regelui şi când se află în cazemata statală şi la conacul regal. Inventa zavere şi când se afla în exil şi când toasta la masa regelui.

La masa regească de la Niš, după declarația de război a austriecilor, masă dată în cinstea Guvernului Regal şi a Comandamentului Suprem, la care se mai aflau Jovan Cvijić şi Nikolaj Velimirović, Cvijić l-a întrebat pe Pašić: „Ce părere

aveți, Dom-nule Preşedinte, încotro se va mişca granița de nord a Serbiei în cazul unui deznodământ al războiului favorabil nouă?”. Iar Pašić a dat un răspuns atât de alambicat încât, o după-amiază întreagă a fost nevoie ca întreg comandamentul sârbesc, împreună cu moştenitorul tronului, să studieze în cărți ce vroia să zică. Răspunzând la întrebarea pusă, Pašić spuse: „Păi, dacă dă Dumnezeu să se isprăvească toate cu bine, granița noastră va fi undeva pe linia Klagenfurt – Marburg–Szeged…” Atunci generalul Bojović întrebă ce va fi dacă nu va fi aşa de bine. „Dacă eşuăm, păi, ne vom consola că am eşuat într-o companie aleasă” – răspunse Pašić râzând. Şi acum, când ținea piept pe acest front al dezastrului, generalul nu putea scăpa de acel râs sinistru al lui Pašić.

N-a reuşit generalul Bojović să-i spună regelui Petar că Nikola Pašić este marea nefericire a sârbilor. Artileria bulgară începu să tragă. I-a fost clar că îl țintesc pe rege pentru că acesta i-a provocat prin poziționarea sa. Vor şi reuşi să regleze tirul.

„Ia-l de aici pe rege, Marinko!” – îi strigă ordonanței care se şi înfățişă înfruntând ploaia de gloanțe. Regele nu se lăsa dus cu una cu două. În pofida opoziției, l-au luat pe regele Petar cu tot cu lada pe care stătea. Atunci căzu o ghiulea exact pe locul unde stătuse regele.

„Uh, ce m-aţi speriat, Majestate” – zise tuşind din cauza fumului generalul Bojović.

„Nu am noroc” – spuse regele liniştit, privindu-i mirat pe cei neliniştiţi. Şi repetă: „Nu am noroc”.

„Dar avem noi, Majestate!” – îi răspunse profesorul Ilija Đukanović.

IV

Profesorul Ilija Đukanović intră în camera regelui hotărât să nu-i dea ocazie regelui Petar să-i pună vreo întrebare. Era hotărât să nu-i permită regelui să-l concedieze înainte de a termina ceea ce şi-a propus. Pe cât de indecis era până acum, pe atâta era acum de hotărât.

„Majestate, trebuie să părăsiți imediat Priština!” – zise profesorul Ilija Đukanović pe şleau. „Azi, cel târziu mâine!”

„Credeți că e vreun pericol?” – nu renunță regele Petar la ironie.

„Majestate, nici dracul nu mai glumeşte. Este prea riscant” – fu obligat să opună rezistență Đukanović, nemaiavând timp de nici un fel de concesie, fie şi față de bătrânul rege.

„Nu cumva v-ați speriat?!” – întrebă regele.

„Da, Majestate. Suntem surprinşi!” – recunoscu profesorul.

„Dacă v-ați speriat, atunci plecați!” – i-o reteză regele, începând să se plimbe prin cameră.

„Tremurăm de teamă că inamicul este deja la porțile Prištinei, iar Majestatea Voastră mai este aici.”

„Eu nu mă mişc din Kosovo. De câte ori să mai repet acest lucru? Vreau să pier aici! În toate înfrângerile noastre, un alt loc mai bun pentru

pieirea regelui sârb decât este acesta nu există. Dacă istoria ne pune la încercare, eu nu pot să nu-i accept provocarea. Nici hotărârile Guvernului Regal, nici hotărârile şi ordinele Comandamentului Suprem al armatei sârbe pentru mine nu mai există. În locul meu a hotărât istoria! Şi mie-mi revine doar să execut ordinul! Aici, în Kosovo, nici Cneazul Lazar nu a stat în cumpănă, el trebuia doar să execute ordinele istoriei. Nu mă veți convinge să dau înapoi, Domnule profesor!"

„Majestate, atunci, în lupta de la Kosovo, armata turcă nu i-a înfrânt pe sârbi cât era Cneazul Lazar în viață…"

„Numai speculații de profesor…"

„Istoria Bătăliei de le Kosovo spune că înfrângerea sârbilor a început cu pieirea Cneazului Lazar! Speculațiile profesorilor se bazează întotdeauna pe fapte… Nici Majestatea Voastră nu are dreptul să ne înfrângă prin propria pieire aici la Kosovo".

„Cum să înfrâng eu pe cineva prin pieirea mea?"

„Sunteți regele sârbilor, Majestate! Nu e în atribuțiile mele să Vă reamintesc datoria monarhului de a împărți cu poporul său şi binele şi răul".

„Dar şi pieirea!"

„Să iertați, Maiestate, dacă oi spune ceva ce nu se cade…"

„Şi ce nu se cade?"

„Păi, nu se cade să existe acest sentiment al vinovăției Majestății Voastre! Credeam că odată cu venirea Majestății Voastre, ne-am eliberat de acest fatum istoric!” – zise profesorul Ilija Đukanović, amintindu-şi cât de mult i-a pasionat pe tineri traducerea studiului lui John Steward „Despre Libertate”, al cărui traducător, atunci, în 1867, a fost tânărul prinț Petar Karađorđević, fiind, totodată, şi autorul Prefeței care a devenit pe timpul domniei lui Petar motto-ul democrației sârbeşti. „Tânăr fiind scriați, Majestate, că printre principiile care se manifestă în viața anumitor oameni, a popoarelor şi a umanității chiar, nu există niciunul care ar fi mai important decât libertatea... Nu, Majestate, nu e vina Majestății Voastre că războiul acesta care ne-a fost impus ne duce până acum la pieire... Dar este de datoria Majestății Voastre să fiți ocrotitor al speranței acestui popor, care a ajuns liber avându-o pe Majestatea Voastră în frunte şi tot în aceleaşi împrejurări a şi gustat din fructul libertății. Ocrotiți, aşadar, speranța poporului, pentru a se întrema şi a-şi recuceri libertatea”.

În zadar, în zadar, profesore Đukanović!” – rezista regele Petar, tăind firul nădejdii pe care profesorul credea că l-a găsit şi cu care spera să obțină câte ceva.

„Nu e în zadar, Majestate. Numai un om liber îşi poate întări vrerea, îşi poate manifesta plenar puterea, îşi poate perfecționa personalitatea cu care va contribui la perfecționarea poporului cu care

este de aceeaşi obârşie prin sânge, limbă, patrie, fericire şi necaz. Din libertatea celor care aparţin unui popor se naşte Libertatea generală a poporului… Nu e în zadar, Majestate. De acest fapt aţi convins generaţia mea. Trebuie să convingeţi şi generaţia viitoare!”

„În van, profesore, în zadar vă daţi silinţa. Oare nu v-aţi convins de asta în zilele de când sunteţi la Priština… Aţi crezut într-adevăr, profesore Đukano-vić, că prin minunatele mele citate mă veţi convinge să renunţ la ceea ce-mi oferă istoria, să abandonez cea mai grea şi cea mai onorabilă hotărâre prin care cred, în cel mai bun mod posibil, să-mi închei, sper, onorabila viaţă ca simplu soldat”.

„Oare aveţi de gând, Majestate…”– încerca profesorul Đukanović să prindă vreun fir din spusele regelui.

„Ştiu că aţi înţeles, dar nu acceptaţi… Pentru generaţiile viitoare îl aveţi pe moştenitorul tronului care este deja comandant suprem şi care ştie să domnească… Iar eu, bătrânul rege, trebuie să găsesc cel mai onorabil mod să cobor de pe tron, unde nici prin voinţa mea nici a altora nu…”– zâmbi regele aşa cum ştia doar el. „Am şi eu dreptul de a gândi: numai omul liber este propriul său stăpân, îşi poate dezvolta însuşirile, îşi poate perfecţiona virtuţile care i-au fost date, poate fi conştient cum să-şi exercite drepturile şi

îndatoririle. Eu le-am terminat pe ale mele şi acum sunt liber să mor aşa cum vreau eu”.

După aceste cuvinte sincere ale regelui, profesorul Đukanović nu doar că se simți neputincios, ci şi vinovat că încearcă să schimbe voința domni-torului bătrân şi cinstit, în timpul domniei căruia Serbia a avut cele mai glorioase zile din istoria sa mai recentă. I se părea că truda sa se împotriveşte însăşi istoriei care îi datorează măcar o moghilă de războinic aici în Kosovo acestui unic rege care a urcat pe tronul sârbesc prin hotărârea Scupştinei Populare a Regatului Serbiei şi care le vorbea miniş-trilor cu mâna pe Constituție.

Din camera bătrânului rege profesorul Ilija Đukanović trecu în cea în care se afla moştenitorul tronului, Aleksandar.

„Majestate, avem un mare necaz” – începu cu intenția să obțină ajutorul moştenitorului tronului în a-l convinge pe bătrânul rege.

„Cine nu are acum necazuri şi există oare necazuri care nu sunt mari?” – zise Aleksandar con-tinuând să umble cu bățu-i prin jeraticul din sobă. „Despre ce e vorba?”

„Majestatea Sa, regele Petar, tatăl Domniei Voastre refuză să se mai retragă.”

„Dar nu ne vom mai retrage.”

„Cum nu?” – fu surprins profesorul Đukanović de răspuns. „Dar ați văzut şi Domnia Voastră, Majestate, că Priština se goleşte”.

„În calitate de comandant suprem voi ordona armatei să nu se retragă”.

„Cum să nu se retragă? Nu forțați soarta, Majestate” – rămase, cum s-ar zice, interzis profesorul Đukanović la aflarea veştii că şi regele Petar şi moştenitorul tronului au luat o hotărâre similară.

„Nu forțez eu soarta, domnule Đukanović, soarta e cea care ne forțează pe noi. Soarta a vrut să mă aflu în fruntea armatei noastre după ce s-a realizat dorința noastră multiseculară – să răzbunăm Kosovo” – zise mândru de sine moştenitorul tronului. „Este o mare bucurie care nu poate sta sub semnul laşității”.

„Această bucurie populară a noastră a fost şi pentru mine o mare bucurie. Dar soarta a vrut ca după această bucurie să ne atace din toate părțile, ajutorul aliaților să întârzie şi ca într-o luptă inegală tot aici în Kosovo să avem din nou Kosovo”.

„Majestate, nu aveți dreptul să transformați necazul poporului într-o tragedie”.

„Nu mă învățați Dumneavoastră pe mine care îmi sunt drepturile, Domnule Đukanović”.

„Nu sunt arogant, Majestata Voastră, ci vreau doar să Vă rog să nu Vă pierdeți capul Domnia Voastră şi tatăl Domniei Voastre în aceste momente de nefericire populară.”

„În această nefericire populară a noastră, locul meu este dinainte stabilit. Locul meu este alături de poporul meu, alături de armata mea!” – spuse

moşte-nitorul tronului mişcând vătraiul şi chiar ameninţând.

„Poporul trebuie salvat, iar armata salvată cu pierderi minime. Iar Domnia Voastră să rămâneţi în viaţă, spre fericirea poporului şi a armatei”.

„Dumneavoastră îmi cunoaşteţi bine drumurile vieţii. Erau pline de minunăţii. Dar nu am voie să le regret atunci când patria e într-un asemenea pericol şi când poporul retrăieşte un nou Kosovo. Voi ră-mâne aici şi voi împărţi soarta cu bravii mei ostaşi”.

„Sunt, într-adevăr, momente grele când patria se află în cel mai mare pericol istoric, de aceea nu e permis a miza totul pe un singur moment” – insistă profesorul Đukanović. „Acum în nici un caz nu se poate accepta o bătălie aici în Kosovo, bătălie despre care se poate şti dinainte că poate fi fatală”.

„Dumneavoastră nu sunteţi militar, Dumneavoastră sunteţi profesor” – îi tăie vorba moştenitorul tronului.

„E-adevărat, Majestatea Voastră. Trebuie văzute urmările înfrângerii vechiului Kosovo înainte de a hotărî o nouă bătălie aici”.

„Dumneavoastră nu sunteţi nici istoric, sunteţi matematician” – iarăşi i se împotrivi moştenitorul tronului.

„Într-adevăr, Majestate. Îmi pot imagina numă-rul jertfelor unei hotărâri nesăbuite”.

„De câte ori ne-a fost destinat un Kosovo, doar cei din neamul Branković se retrăgeau. Noi cei din

vița Karađorđević nu suntem ceea ce au fost cei din neamul Branković”.

„O singură dată ne-a fost sorocit Kosovo. „

Cum argumentele nu mai puteau fi de niciun ajutor, profesorul Đukanović se agăță de proorociri:

„Majestate, un nou Kosovo nu figurează nici în proorocirile de la Kreman.”

„Dar cine poate şti ce mai scrie şi acolo? Fiecare spune şi îşi potriveşte spusele în felul său”. – Moşteni-torul tronului Aleksandar trecea drept un om super-stițios. Printre aghiotanți circula şi o poveste cum că odată s-a abătut din drum doar pentru că i-a tăiat calea o vulpe şi era cât pe-aci să ajungă în pozițiile inamicului… „Dumneavoastră, domnule Đukanović, aveți habar ce va să fie acea proorocire?”

„Ştiu, Majestate” – hotărî profesorul Đukanović să joace pe cartea superstiției moştenitorului tronului. „Ştiu până la amănunt. Mitar Tarabić a prezis un sfârşit însângerat al dinastiei Obrenović şi urcarea pe tron a neamului ales căruia îi aparțineți…”

„De unde ştiți?”

„De la protopopul din Kreman Zaharija Zarić, cel care îl spovedea pe Tarabić. Popa ăsta e cel ce a şi notat proorocirea”.

„A proorocit schimbarea dinastiei, dar ceea ce e acum n-a mai apucat să proorocească…”

„Şi pe astea le-a proorocit, Majestate. Va năvăli o forță din nord care va distruge şi va înrobi Serbia.

Vor veni zile de mizerie şi sărăcie. În Serbia se vor ridica spânzurători. În vreme de dezastru popular Rusia nu ne va ajuta cu nimic, pentru că şi acolo vor fi zile negre şi nimeni nu va mai aştepta nădejdea de acolo. Sârbii vor veni la mormintele celor morți şi-i vor implora: „Ferice de voi că ați murit şi nu ați mai apucat vremurile acestea! Sculați-vă să vă luăm locul!"

„Păi asta e ca şi după Bătălia de la Kosovo, pe vremea robiei!" – aproape că se înveseli moştenitorul tronului.

„Dar despre o nouă mare bătălie la Kosovo nu se spune nimic. Doar că se mai zice: După aceea vor veni zile de eliberare. Unde e casă sârbească, va fi pământ sârbesc. Serbia va fi atât de tare că mai toți îi vor căuta prietenia. Vor veni zile fericite şi iarăşi cei vii vor veni la mormintele celor decedați şi îi vor chema să se scoale pentru a trăi în bunețe" – zise profesorul Đukanović, neputând, totuşi, să-şi dea seama ce impresie a făcut cu această parte a proorocirii.

„Asta e totul?"

„Dar ce ați dori mai mult, Majestate? Va fi o Serbie pentru Domnia Voastră şi urmaşii Domniei Voastre… Despre asta mai există şi o nouă premoniție. E făcută de o rudă a lui Mitar Tarabić, Ljubiša Popović. Acel Ljubiša s-a prăpădit la Kumanovo, era sublocotenent…"

„Şi proorocirea a făcut-o înainte de a fi ucis?"

„Nu, Majestate. A făcut-o pe patul de moarte, atunci când vorbea cu sora sa. Am văzut totul cu ochii mei. Sora asta a lui e soția vecinului meu Dimitrije Karić, avocatul. Ljubiša îi transmitea prin subreta lor care intra în transă şi îşi nota totul pe cum îi dicta sufletul lui Ljubiša. Să ştiți, însă, că fata e analfabetă, aşa că tot ceea ce a scris atunci, n-a mai putut descifra după aceea, dar nici că şi-a mai amintit ceva. Aşa a proorocit Ljubiša acest mare război, pentru că bătălia în care a pierit a fost doar o bătălie şi – spunea – va veni un nou mare război în care țara întreagă se va prăpădi şi poporul va suferi cumplit. Un timp capitala va ajunge la Kruševac, iar la sfârşit totul se va termina cu o nouă victorie şi redobândirea Împărăției lui Dušan."

„Nici aici nu se spune nimic despre Kosovo".

„Dar se spune despre Kruševac."

„Dar unde nu a fost capitala curții sârbeşti din timpul retragerii!… Proorocirile sunt interesante, dar nu-mi pot schimba hotărârea…"

„Se spune acolo despre Împărăția lui Dušan, mergeți, deci, la Prizren. Ce nevoie aveți de un nou Kosovo!? Lăsați Kosovo în pace!"

„Cum ce nevoie am?! Păi nu suntem în Kosovo!?". Moştenitorul tronului înteți jeraticul şi fața i se lumină de scântei.

Un cărbune aprins sări pe covor. Moştenitorul tronului ori nu l-a văzut ori nu a vrut să-l vadă. Profesorul Ilija Đkukanović luă cărbunele şi,

schimbându-l dintr-o mână în alta, ieşi din camera moştenitorului tronului. Tot „jucându-se” cu cărbunele, intră din nou în camera regelui, deschizând şi închizând uşile, nici el nu mai ştie cum.

„Cum intrați, pentru Dumnezeu?! Nu mă mai chinuiți!” – se supără surprins regele Petar privind mâinile lui Ilija Đukanović. „Ce aveți acolo?!”

„V-am adus jeratic de la moştenitorul tronului. Vi l-am adus să ardă în soba Domniei Voastre” – spuse Đukanović şi aşeză cărbunele în sobă.

„Ce e cu moştenitorul?”

„Majestate, şi el a hotărât să moară în Kosovo împreună cu armata asta a sârbilor”.

„ Vă arde de glumă?! ”

„Nu e vremea glumelor, Majestate, acum când zile de-a rândul discutăm doar de dezastre! Şi Majestatea Voastră şi moştenitorul tronului vreți să pieriți în Kosovo, iar eu mă chinui şi mă căznesc din cauza neputinței de a Vă convinge să Vă schimbați decizia… Sunt vremuri urâte, Majestate, când soarta ultimei dinastii a sârbilor depinde de convingerile unui profesor de matematică…”

„Vă rog să luați loc, Domnule profesor”. Urmă apoi o lungă tăcere a regelui Petar care privea toamna în Kosovo prin fereastră. „Ştiam de ce am tăcut la masă, acum înțeleg şi tăcerea lui. El e tânăr şi trebuie să trăiască şi să apuce zilele fericite ale poporului nostru”.

„Dar şi el e hotărât ca şi Domnia Voastră, Majestate!”

„Cum să procedăm, Domnule profesor?”

„Eu mi-am făcut datoria, Majestate. Acum sunt neputincios. Acum e rândul Domniei Voastre, şi ca tată şi ca rege al sârbilor, şi ca staroste al Casei Karađorđević, care trebuie doar să dați un ordin, nu înainte de a vă fi eliberat de gândurile negre în legătură cu Kosovo”.

Regele tăcu din nou. Parcă nici nu mai respira.

„Rămâneți, Domnule profesor, rămâneți aici, iar eu mă duc la Aleksandar” – spuse în fine şi se duse în camera moştenitorului tronului.

De acolo nu s-au auzit vociferări. Profesorul Đukanović avu impresia că cei doi tac din nou. Doar că acum ambii ştiu de ce tace fiecare.

Profesorul Ilija Đukanović a rămas în camera regelui mai bine de trei ore. Se înserase de-a binelea când se întoarse regele Petar şi lucrurile din cameră abia se mai zăreau. Doar lădița în care se afla *Evanghelia lui Miroslav* strălucea straniu.

În seara aceea de toamnă în Kosovo a ales regele sârbilor Petar Karađorđević pătimirea pământească. Deşi istoria sârbilor îl ispitea cu împărăția cerească, s-a hotărât să reziste tuturor durerilor hărăzite poporului său printr-o nedreptate ori ispită divină.

În aceeaşi seară moştenitorul tronului Aleksandar a pornit spre Prizren. Regele Petar a ordonat ca a doua zi să înceapă pregătirile pentru retragere.

Se pare că în seara aceea şi prin voinţă proprie regele Petar a hotărât să transfere întreaga putere regească pe umerii moştenitorului tronului, el devenind doar păzitorul *Evangheliei lui Miroslav* şi a moş-tenirii celor din dinastia Nemanjić.

V

Evanghelia lui Miroslav, cel mai frumos şi mai important manuscris, copiat pentru cneazul de Hum Miroslav, fratele mai mare al lui Nemanja, de diacul Gligorije în secolul al doisprezecelea la mănăstirea Sfântului Petru de pe râul Lim, se retrăgea împreună cu oastea sârbă, poporul sârb şi regele sârbilor Petar.

Această Evanghelie, căreia cercetătorul Stojan Novaković i-a dat numele celui pentru care a transcris-o, Miroslav, a fost, ca şi mai toate lucrurile sfinte mai importante ale sârbilor, ascunsă în timpul stăpânirii otomane la mănăstirea Hilandar.

Cu ocazia vizitei pe muntele Atos, regele Aleksandar Obrenović a adus în Serbia, ca dar al mănăstirii Hilandar cu ocazia eliberării, şi această Evanghelie. Aşa a ajuns Evanghelia aceasta în biblioteca Palatului Regal, dar după moartea regelui Aleksandar şi a reginei Draga, i s-a pierdut urma.

Dispariţia *Evangheliei lui Miroslav* din biblioteca regală a prilejuit apoi aprige dispute în Adunarea Populară a Regatului Serbiei, dar a fost şi cauza câtorva crize guvernamentale şi a demisiei a doi miniştri ai instrucţiei şi ai cultelor.

Se zvonea despre o vânzare secretă a ei, se pomeneau numele unor biblioteci de seamă, precum şi cataloagele lor secrete. Se bănuia că a fost în secret folosită drept gaj la un împrumut şi ținută într-unul din seifurile elvețiene. Erau învinuiți conspiratorii, atentatorii regelui Aleksandar şi ai reginei Draga. Toate acestea se publicau mai ales în paginile ziarelor şi ale revistelor aservite dinastiei Obrenović. În aceste articole era bănuit, chipurile printre rânduri, însuşi regele Petar.

În mai toate dezbaterile parlamentare, în sursele publice, cu ocazia crizelor guvernamentale şi în constatările comisiilor şi în articolele din presă se vorbea despre marele blestem care se va abate asupra țării şi a poporului dacă nu se descoperă *Evanghelia lui Miroslav.*

La începutul Războiului Balcanic se punea problema dacă trebuie sau nu luptat în absența Evangheliei lui Miroslav. Pentru că bulgarii i-au atacat mişeleşte pe sârbi, din nou s-a pus problema blestemului. Dar când austriecii au şi declarat război Serbiei, după întâmplările de la Sarajevo de Vidovdan şi în urma ultimatului către guvernul sârb, mulți s-au temut că a venit vremea blestemului din cauza dispariției *Evangheliei lui Miroslav.*

Apoi Evanghelia a fost descoperită.

Cu ocazia retragerii din fața austriecilor, la Kruševac au fost aduse mai toate cele de la Palatul Regal din Belgrad. Acolo, la Kruševac, Evanghelia

a fost descoperită într-o lădiță specială care nu s-a mai deschis până atunci.

Descoperirea *Evangheliei lui Miroslav* i-a fost mai întâi comunicată bătrânului rege, pentru că printre lucrurile sale a şi fost găsită. Vestea a fost dată apoi şi deputaților şi membrilor Guvernului, comandanților şi, în cele din urmă, poporului şi armatei. Aşa se explică faptul că în Serbia care era deja în război şi simțea din plin ororile acestuia, descoperirea Evangheliei era considerată ca un mare eveniment, o minune Dumnezeiască. Mulți au şi văzut în această descoperire mâna lui Dumnezeu care arată drumul salvării sârbilor. La mănăstirea Ravanica s-a slujit o mare liturghie, unde s-a rugat, mulțumind lui Dumnezeu, însuşi regele Petar.

Doar că, scriau malițioşii, de această redescoperire a Evangheliei nu s-a bucurat Nikola Pašić. Şeful Guvernului regesc aştepta atunci salvarea de la cei mai mari aliați ai sârbilor, de la ruşi, şi s-a îngrijit să fie în legătură telegrafică permanentă cu ataşatul sârb la Petrograd, Miroslav Spalajković. La vestea că a fost regăsită *Evanghelia lui Miroslav*, Nikola Pašić a spus: „Chiar că mă bucur! Salutați-l pe Miroslav!"

Având grijă ca sfânta relicvă să nu se mai piardă, regele Petar o considera drept un talisman de care nici el, nici poporul sârb nu trebuie să se mai despartă vreodată. Pe toate drumurile retragerii, el s-a îngrijit de soarta *Evangheliei lui*

Miroslav, tot aşa cum s-a îngrijit de soarta poporului sârb.

„Să iau cu mine *Evanghelia lui Miroslav*. Restul nu contează” – aşa şi-a început regele perorația când s-a pus problema alegerii lucrurilor necesare care trebuie luate neapărat la un drum care va să fie cine ştie cât de greu şi necunoscut.

„Dar Coroana, Majestate?” – întrebă colonelul Knežević.

„Dacă plec eu din țară, Coroana nu va pleca” – a spus regele Petar, atât de hotărât că nimeni nu a îndrăznit să-l contrazică. „Dar unde s-o ascundem, să n-o ia ca pradă?… Vom face totul să nu ne ia nici un steag, nici un regiment, nici pluton… Asta ne-ar mai trebui, să ia Coroana regelui!”

„S-o ascundem în mănăstirea Dečani, în tezaurul mănăstirii” – propuse profesorul Ilija Đukanović.

„Dar nu o vor căuta acolo? ”– întrebă regele.

„O vor căuta, Majestatea Voastră.”

„Aş muri dacă ar lua Coroana”.

„Dar acolo nu o vor găsi. Călugării din Dečani sunt învățați de veacuri să nu fie găsit ceea ce orice putere caută acolo. Dacă au păstrat ei actele de danie a țarului Dušan, cupele şi crucile țarului, ulcelele regelui Vukašin şi ale prințului Marko, vor păstra şi coroana noastră” – spuse profesorul Đukanović, amintindu-şi de lucrurile acestea prețioase, de o valoare inestimabilă, aflate în tezaurul mănăstirii, în care se intră printr-o

deschidere mascată pe care i-a arătat-o acum doi ani părintele Varsonofije.

„Dacă e aşa…”

„De veacuri şi veacuri”.

„…Atunci să se ducă imediat colonelul Knežević la Dečani şi să ducă Coroana, mantia şi toate celelalte trebuincioase regelui…” – zise regele despre însemnele sale vorbind de parcă nu îi aparțineau lui, ci altcuiva. Despre toate acestea, însă, nu i-a ordonat direct nici Mareşalului Curții.

Oare se eschivează de răspundere personală regele în caz că se întâmplă să fie jefuite aceste însemne ori doreşte prin această mijlocire să transmită altcuiva însemnele regale? – se întrebă profesorul Đukanović.

Colonelul Knežević salută regulamentar şi, ne mai aşteptând contrasalutul regelui, porni spre Dečani să-şi îndeplinească misiunea, însă, pare-se, cam fără entuziasm.

Se părea că regele nu l-a salutat în mod intenționat pe colonelul Knežević, ca să nu mai fie nevoit să mai explice câte ceva şi, arătându-se, chipurile, supărat pe stăpânul casei, Ljubomir Nešić, ordonă ce trebuie ars ca să nu sufere copiii acestuia când va să vină duşmanii.

Privind toate acestea cu tristețe, atins la suflet, profesorul Ilija Đukanović, nici el nu ştia de ce şi de unde îi veni ideea, începu să compare nefericirea regelui Petar cu nefericirea Sfântului rege Stefan Dečanski. Speriindu-se parcă de această compa-

rație, ca s-o izgonească din cuget, luă câteva fotografii din lăzile documentelor regale din grămada destinată arderii. Privind aceste fotografii, se opri asupra uneia care îl înfățișa pe regele Petar pe un tun tras de patru boi slabi şi fără chef. Chiar fără chef, se vedea clar în cadrul luat undeva între Prepolac şi Bac de fotograful militar Risto Marjanović. Întrebă, mai mult de formă:

„Pot păstra, Majestatea Voastră, această fotografie spre amintire?"

„La ce vă foloseşte? S-o păstrați pentru istorie?" – întrebă, la rându-i, regele Petar cu vădită batjocură.

„Să ştiți că ea este pentru istorie, Majestate, cu toate că sunteți supărat!"

Acum dori şi regele Petar să vadă despre ce fotografie vorbeşte profesorul.

„Poate, dacă am fi un popor mare, dacă am fi francezi… Vă aduceți aminte de fotografia aia a lui Napoleon, aia mare, după întoarcerea de la Moscova?… Iată, dacă am fi francezi, ar mai fi pentru istorie încă o fotografie asemănătoare… Dar noi suntem un popor prea mic pentru marile imagini ale istoriei… Nouă istoria ne hărăzeşte doar suferințe… Nici că s-a văzut un popor mai mic, nici suferințe mai mari!" – spuse regele privind curios partea stângă a fotografiei unde stătea o figură neclară, în ceață, undeva lângă carul cu boi, dar, parcă, străduindu-se să compară în cadru:

„Colonele Todorović, oare nu e figura aceasta nefericita aceea a noastră?”

„Care nefericită, Majestate?” – întrebă la rându-i aghiotantul surprins de întrebare.

„Cum care nefericită?! Cea despre care ați spus că își caută fiul. Ia uitați-vă, eu cred că este chiar ea”.

Nici colonelul Todorović, nici profesorul Đukanović nu au putut stabili dacă figura neclară este bărbat sau femeie, însă, din priviri s-au înțeles să-și păstreze fiecare pentru sine părerile.

„Când veți vedea tot ce am văzut eu în viața mea, veți fi în stare să zăriți ceea ce altcineva nu poate” – mormăi regele Petar și se întoarse spre medicul său Svetislav Simonović ocupat cu pregătirea unei farmacii de campanie. „Domnule doctor, Domnia Voastră nu sunteți medicul regimentului, ci al meu și vă rog ca toate aceste medicamente să le trimiteți de urgență celui mai apropiat spital.”

„Protestez, Majestate!” – nu se lăsă doctorul Simonović. „Eu sunt medicul Domniei Voastre, cunosc bine starea de sănătate a Majestății Voastre și fără medicamente nu pot avea grijă de sănătatea Domniei Voastre. Fără medicamente nu aveți nevoie nici de mine!”

„Luați strictul necesar!” – cedă, totuși, regele. „De fapt, sufletul nu mi-l puteți vindeca. Acolo mă doare acum cel mai mult. Dacă mă vor durea toate celelalte, voi simți mai puțin durerea din suflet!”

VI

Gornistul care trebuia să anunțe sosirea regelui Petar în gara Uroševac constată dintr-odată că goarna nu-i mai dă ascultare. De parcă i s-a strâns lui gâtlejul ori poate că şi tabla are un suflet, cert e că goarna lui scoase un sunet jalnic.

„Am să te învăț minte cum se dă salutul cu goarna!” – se răsti la el voievodul Stepa Stepanović, dar şi vocea sa era parcă răguşită şi nenaturală. Voievodul Stepa ridică spre gornist un deget amenințător, iar în clipa următoare îl salută pe regele Petar.

„Lăsați, voievoade!” – spuse regele – „Nu e cazul în aceste vremuri!”

„Toate ni se duc de râpă, Majestate, şi iată că şi gorniştii au uitat dintr-odată să-şi facă datoria!” – îşi continuă raportul voievodul Stepa. „Bine ați venit, Majestatea Voastră! Regretăm cu toții că Vă întâmpinăm în prăpădul acesta”.

„Bine, voievoade! Ajunge! Mă mulțumesc şi cu atari condiții!” – Pe dracu bine, gândea regele. Dar ce-i veni voievodului să peroreze despre prăpăd? Nu e un timp propice nici pentru gornist, darmite pentru un voievod şi un rege.

Cu atât mai mult nu era momentul ca regele să treacă în revistă aproape întregul comandament al armatei sârbe. Ce blestem s-a abătut asupra sa acum?!

Niciodată până acum, la Uroševac, regele Petar nu a trecut în revistă o atare gardă de onoare, compusă din atâţia ofiţeri superiori, nici în momentul încoronării, nici cu ocazia eliberării noilor ţinuturi, nici cu prilejul marilor victorii, a celor mai înalte onoruri şi glorii ale armatei sârbe.

Niciodată nu a trecut în revistă Comandamentul Suprem al armatei sârbe, ci doar părţile acestuia. Aici, în gară la Uroševac, în vagoanele trase pe linia moartă a istoriei şi a căii ferate, s-au adunat laolaltă şi Comandamentul Suprem şi toate comandamentele de arme, chiar aproape toate comandamentele!

Pe peron, în faţa regelui Petar, se aflau aproape toţi comandanţii şi eroii vestiţi ai victoriilor şi luptelor, glorioşii de la Kumanovo, cei de la Ovčije Polje, de pe Alinac şi Marica, cei de la Bitolja, de la Jedren şi Skadar, de pe Bragalnica, de la Mačkov kamen, de la Cer, Tekeriš, Suvobara, Kolubara…

Erau de faţă războinici căliţi, strategi iscusiţi, bătăuşi vestiţi, becheri aleşi parcă pe sprânceană, luptători neînfricaţi, victorioşii şi eliberatorii neamului, mândrii şi inimoşii apărători ai patriei…

Stăteau ei în faţa regelui lor în momentul când le-au fost reocupate ţinuturile pe care le-au eliberat recent, când duşmanul mai puternic le reocupă

patria pe care o apără voiniceşte, apărând, totodată, şi poporul în retragere şi când aproape întreaga lor patrie mândră era redusă la acest peron al gării Uroševac.

În oricare alt moment nu ar fi pentru un rege al sârbilor o trecere în revistă mai onorabilă, dar mai apăsătoare ca aceasta de acum nu se putea închipui.

Gândind că lor le este mai greu decât sieşi, porni regele Petar de-a lungul peronului urmat de voievodul Stepanović. Ştia că s-au adunat aici ca să simtă întreaga povară a situației, privindu-se reciproc. Războinicii nu ştiu şi nici nu se pricep să se consoleze. De aici şi spusa: blagoslovite fie-ți rănile, viteazule. Le-ar fi mai uşor dacă ar fi fost cu toții răniți. De fapt, şi aşa sunt ei răniți, dar la aceste răni nu se cade să rosteşti vreo urare. Nu există o lovitură mai dureroasă pentru soldat decât retragerea. Mai grele sunt capitularea şi predarea. Dar mai există consolarea şi speranța că toate se vor schimba. Nimic nu e veşnic.

Îl salutau pe regele Petar generalii şi coloneii aflați în primele rânduri, cei cu grade mai mici aflându-se în eşaloanele din spate. La căpitanii aflați pe o altă parte a peronului nici nu era prevăzut să ajungă bătrânul rege.

Pe voievodul bolnav Radomir Putnik despre care se spunea „că stă ca un vultur deasupra tuturor oştenilor sârbi” fură nevoiți să-l ridice până la geamul vagonului. Îl țineau doi aghiotanți îngenuncheați aşa că de afară nu se vedeau.

Regele Petar îi salută pe generalii Rašić, Božanić, Gojković, Pavle Jurišić Šturm... Pe lângă toți a trecut salutând şi numai lui Šturm i-a dat mâna, strângând mâna generalului de parcă dorea să-şi încălzească propria-i mână.

De fapt, o dată cu strângerea aceasta de mână pe regele Petar îl încălzea amintirea. Demult, în anul 1871, după ce absolvi academia militară franceză la Metz, pe vremea când a izbucnit războiul franco-prusac, regele se prezentă ca voluntar sub numele de Pierre Cara. Întrând în Legiunea Străină avansă până la gradul de locotenent şi porni împotriva imperialismului prusac să apere Franța, pe care o considera purtătoare a ideilor democratice. A luptat eroic în acel război până la capăt. Odată, pe când armata franceză se retrăgea, apărând steagul francez, fu capturat de nemți şi întemnițat într-o fortăreață germană. Acolo găsi şi un locotenent de infanterie neamț, pe Šturm care îi păzea pe prizonieri. Spre deosebire de ceilalți germani, Šturm se purta omeneşte cu prizonierii. Când a aflat că între prizonierii francezi se află şi un sârb, care pe deasupra este şi prinț, Šturm a dorit să-l cunoască şi i-a şi mărturisit că el este sârb sorab. Cneazul Petar l-a întrebat dacă ştie limba, dar când vorbi Šturm constată că nu înțelege nimic. Dorind să scape de robie, într-o zi geroasă de crăpau pietrele, prințul Petar sări de pe bastion în apele râului Loara şi înotă sub o ploaie de gloanțe până la malul opus.

Acolo s-a pricopsit cu reumatismul care îi va aminti toată viața de vitejia de atunci mai bine de cum o face Legiunea de Onoare cu care a fost decorat. Când în anul 1903 urcă pe tronul sârbesc la Belgrad, află aici printre ofițerii superiori şi pe locotenentul de infanterie de altădată Šturm care aici luă numele de Jurišić, dar a cărui limbă sârbă pe care o vorbea o înțelese bine. Îl numi aghiotant. Aşa a continuat o prietenie de mult începută şi aşa a continuat o carieră militară de excepție a lui Pavle Jurišić Šturm. Strângându-i acum mâna, regele Petar îi mulțumea pentru prietenia şi dragostea față de Serbia pe care la Cer a apărat-o cu ordinul: „Noi trebuie aici să ne îngropăm cu toate cele zece unghii şi să rămânem cu orice preț!"

Regele Petar gândea că acum cu paşii-i grei îşi trece în revistă întreaga viață, de la un exilat la altul, precum şi anii domniei: un an – un pas. Simțea că fiecare pas din acea trecere revistă îi devine şi mai greu şi mai lent. Îi părea că i se afundă picioarele.

Trecea pe lângă coloneii Pavlović, Dokić, Vasić, Dimitrijević, Smiljanić, Tucović, Kostić, Lazić, Milovanović, Popović, Petković, Lazarević, Ostojić…

I-ar fi plăcut să-i vadă furioşi, hotărâți, agitați, vijelioşi, irascibili, orgolioşi ori năvalnici, dar nu aşa veştejiți şi fără chef. Unde şi-au pierdut furia? De ce sunt abătuți cei vestiți? Unde-i furia aceea sârbească?

Îl blestemau, oare, că nu au năvălit încă odată, că nu s-au năpustit aşa cum ştiu ei, atunci, când au fost „furia unei națiuni”, când se credeau răzbunătorii veacurilor, să se poată arăta pentru ultima oară marilor cotropitori? Până ieri au crezut că se vor achita într-o mare pieire!

Nu simțea regele cuțitele gerului şi ale vântului. Deplânse trecerea în revistă şi fața îi fu acoperită de o pojghiță de gheață. Acolo, în vânt, plângeau în fața regelui şi eroii mustăcioşi cu chiciura aşezată pe sprâncene, pe gene, pe zulufi, pe mustăți, pe barbă şi cu bruma în suflete.

„Toate s-au prăpădit, Majestatea Voastră” – repeta voievodul Stepa Stepanović.

Cine s-ar fi aşteptat ca acest voievod atât de sever şi milităros să aibă o inimă atât de slabă şi să poată fi slab de înger? – gândea regele Petar.

Şi fu conştient că trece în revistă prăpădul sârbesc şi căderea sârbească.

În acel moment se auzi artileria nemțească de parcă aştepta anume un moment de slăbiciune.

„Iată-i pe nemții voştri! Iată salutul vostru maiorului Bensom! ”– încercă să glumească regele Petar cu colonelul Ostojić, făcând aluzie la o întâmplare cunoscută de toți. Anume, colonelul Ostojić era pe timpul ultimatumului austro-ungar mareşalul de curte al moştenitorului tronului. Când veni ataşatul militar al nemților în vizită de rămas bun, înaintea iminentei declanşări a războiului, fiindu-i de la Berlin ordonat să părăsească

Belgradul, colonelul Ostojić îi spuse, salutând: „Deci, la revedere, în calitate de duşmani!” „La revedere, doar a sosit timpul!”

„Nu este ultimul salut, Majestatea Voastră” – spuse colonelul Ostojić în timp ce Mărul lui Adam îi tremura în aşa hal de părea că e gata să-l înghită.

„M-a nenorocit voievodul Stepa!” – se tânguia apoi, în maşină fiind, regele Petar. „Toate s-au prăpădit, toate s-au prăpădit! M-a nenorocit!”

În timp ce colonelul Todorović era preocupat ca maşina regelui să treacă spre Prizren fără ca inamicul s-o observe, profesorul Ilija Đukanović gândea cât de neavenit este în aceste momente cântecul ostăşesc:

Merge neamțul după Cer
Spre Palatul Belvedere
Alături de dama-i mândră
Tot cu frica-n sân
Tremurând în fața lui Stepa…”

Dacă i-ar destăinui gândul acesta regelui Petar, poate că ar zâmbi şi el, gândi, dar nu se încumetă să spună nimic.

VII

La Prizren regele Petar se cază la Şcoala de Teologie şi acolo continuară zile de-a rândul despărțirile, în timp ce oraşul ba se umplea, ba se golea de refugiați.

Regele Petar primi Guvernul căruia nu avea ce să-i transmită şi care, la rându-i, nu avea ce să-i comunice. Era divizat chiar şi aici, în fața regelui.

Miniştrii, capii poporului, exemplele alese ale caracterului popular, demonstrau că nu există pe lume nenorocire în fața căreia sârbii să nu fie divizați.

Ministrul construcțiilor Jovan P. Jovanović dorea ca preşedintele Guvernului să recunoască înfrângerea aici la Prizren şi în fața regelui. Cu o lună în urmă l-a informat pe Pašić despre starea de fapt. Pašić i-a răspuns: „Păi, dacă nu învingem noi, vor învinge duşmanii noştri". E timpul să fie confirmat acest fapt.

„Cum m-ai întrebat, aşa ți-am răspuns" – spuse Nikola Pašić. „În ceea ce priveşte recunoaşterea, nu e nimic de recunoscut!"

„Cum nu?! Păi este clar ca bună ziua!"

„Păi, aceşti inamici ai noştri, nu ştiu cât putem noi îndura. – Pašić rămânea egal sie însuşi. – „Dar e clar că nici miniştri noştri nu ştiu, aşa că toate vor rămâne secret de stat".

„Domnule preşedinte, oare Domnia Voastră mai crede în cuvântul aliaţilor?!" – nu se dădu bătut Jovanović.

„Domnia ta ar dori să cred în spusele nemţilor ori ale bulgarilor?"

„V-am întrebat dacă după toate cele întâmplate mai credeţi în aliaţi?"

„Păi, sunt obligat să cred atâta timp cât sunt preşedintele Guvernului Regal!"

„Dar dacă nu aţi fi fost?"

„Păi, nici nu se pune problema!"

Regele Petar nu ştia cum să pună capăt acestei dispute neplăcute. De parcă au venit în audienţă să-şi spună păsurile.

Când capii poporului rămân divizaţi în cadrul aceluiaşi guvern, cum sunt ei oare în faţa opoziţiei? – se întreba regele. – O, Doamne, de ce ne-ai marcat cu atâtea disensiuni!?

„Ne divizăm pentru că avem un guvern democratic şi un guvernant democratic" – răspunse Nikola Pašić.

Regele Petar se întrebă dacă vorbele rostite de Pašić sunt răspunsul acestuia care i-a citit gândurile ori i-a năzărit acum să-şi spună oful.

Aici, în faţa regelui s-a completat Guvernul, a depus jurământul către regele care nu prea mai deţinea puterea şi către patria pe care mâine inamicul o va putea cotropi pe de-a întregul, un nou membru al Guvernului care în aceeaşi zi va emigra,

dr. Momčilo Ninčić. Ninčić prelua portofoliul finanțelor, înlocuindu-l pe dr. Lazar Paču.

Cu toții l-au felicitat atât de cordial de parcă nici nu se divizară atât de aprig acum câteva momente, de parcă el, Ninčić, îi va salva din necazul în care se aflau cu toții. Nici pe timpul depunerii jurământului, nici atunci când îl felicitau pe Ninčić, nimeni nu şi-a adus aminte de răposatul dr. Lazar Paču.

Având în vedere că uitarea e profundă şi vine repede – gândea regele Petar – poate că în aceste vremuri grele poți uita şi cum te cheamă, dar numele dr. Lazar Paču nu se poate uita.

Regele Petar nu l-a uitat.

Cum să-l uite pe acela pe care îl cunoştea de patruzeci de ani; s-au cunoscut pe când el, Petar, în calitatea sa de prinț refugiat, căuta societatea studenților sârbi liber-cugetători în Elveția, pe când cu toții visau să transforme Cnezatul Serbiei într-o republică a libertății şi a democrației.

De zece ani de când era rege al Serbiei, la putere se afla şi dr. Lazar Paču. Acesta ştia la orice oră din zi sau din noapte cât valorează Curtea Regală. De nenumărate ori făcea regele Petar socotelile cu el împreună şi întotdeauna regele ieşea în pagubă.

Paču a fost acela care între 1904 şi 1914 garanta stabilitatea financiară a statului sârbesc şi a democrației sârbeşti.

Era acest Pаču un fel de simbol al destinderii prin activitatea sa, dar şi prin rezultatele pe care le obţinea. Despre sine însuşi ştia să vorbească pe cât de frumos pe atât de spiritual, însă întotdeauna cu exactitate. Toate cele bune care se pot spune despre el, trebuie spuse cu propriile-i cuvinte.

El a fost acela care a imprimat în treburile statale sârbeşti ceea ce nu se putea şi nici că se credea a fi posibil de realizat – a imprimat economisirea. A fost medicul care a vindecat Serbia de datorii. Se mândrea cu faptul că era poreclit avarul la cub. Când a acceptat portofoliul, i-a cerut lui Pašić mână liberă. Primind de la Pašić mână liberă, s-a apucat să numere banii şi să umple vistieria statală. Când, însă, trebuia dat din vistierie, aceeaşi mână liberă a ministrului rămânea nemişcată. Le tăia miniştrilor din buget cu aceeaşi uşurinţă cu care frizerii din oraş îi ajustau lui barba. Nu exista vreo dezbatere în parlament ca el să nu demonstreze că pentru multe cele în vistierie nu există bani. Nu era zgârcit la vorbă când trebuia să demonstreze că nu poate da bani. Doar el a putut câştiga războiul vamal cu Austro-Ungaria obţinând, totodată, şi un beneficiu mare pentru Serbia.

Zicea că e un adevăr istoric faptul că lui i s-a înmânat ultimatumul Austro-Ungariei, dat fiind că monarhia îşi continuă războiul împotriva sa. El a fost şi primul care a răspuns la ultimatum spunând că nici un guvern sârb nu va accepta condiţiile avansate.

„Să ştiţi, Majestatea Voastră, mai uşor accept să-mi fie scoasă o măsea decât să scot vreun dinar din casierie” – obişnuia să spună Paču.

Aşa s-a comportat şi în relaţiile cu regele Petar. Îi reteza din bugetul Coroanei ori de câte ori avea ocazia. S-a început chiar din prima zi – de la confecţionarea coroanei pentru încoronarea regelui. Venea la putere o nouă dinastie şi s-a emis ideea ca baza coroanei să fie executată din ţeava tunului lui Karađorđe. Paču primi această veste ca pe o soluţie bună şi îi spuse regelui Petar: „Să lăsăm ca poporul să hotărască care va fi efectul istoric”. Zile de-a rândul au tot negociat în privinţa poleirii coroanei şi a ornamentelor pe care ar trebui să le aibă aceasta. „Pentru Serbia nu e nici o ruşine dacă va fi o coroană modestă!…Nu vom ascunde poporului tunul lui Karađorđe cu fel de fel de poleială! De fapt nu stăpâneşte coroana, ci capul!”

Paču ştia încă din Elveţia că Petar Karađorđević, ca prinţ în exil, a petrecut decenii în condiţii modeste şi că, întorcându-se în Serbia, nu poate deveni dintr-odată un stăpânitor luxos, mai ales că este sub apanajul şi pulpana Adunării Naţionale, dar s-a străduit să nici nu devină astfel, refuzând orice cerere a regelui de mărire a apanajului ori vreo cheltuială extraordinară, chiar dacă aceasta era justificată.

„Banii îi strică pe oameni, dacă aceştia nu sunt miniştri ai finanţelor. Democraţia a stabilit că şi regii sunt oameni. De aceea vom păstra cei mai

buni regi cu puțini bani.” – se străduia Lazar Paču să despartă prietenia sa cu regele Petar de vistieria statului. Şi acționa în asemenea mod încât făcea să fie hilară orice cerere a regelui înainte de a-l atenționa că nu e în regulă ca regele să atenteze la drepturile bugetare ale Parlamentului printr-un amestec în treburile vistieriei statale: „Nu mă stresați, Majestatea Voastră, doar ştiți că după asemenea discuții cu Domnia Voastră visez urât: delapidarea averii statului, furt la Banca Națională, delapidări la ministere, falimentul hârtiilor de valoare la bursă…”

„Ce visați când vin bani în vistierie şi când de aceasta nu se atinge nimeni?” – o lăsa şi regele mai moale cu cererea.

„Am vise frumoase, Majestate. Că am câştigat la loto în Spania, că am dat de o comoară însemnată… Asta când vin bani înspre vistierie. Când nu se atinge nimeni de ea: visez lingouri de aur, dividende mari, ateliere meşteşugăreşti unde se execută cocoşei de aur…”

Într-o duminică regele se plânse că după slujba de la Catedrala Mitropolitană nu a avut să-i dea unui cerşetor mai mult de un dinar.

„Să ştiți, Majestatea Voastră, că m-am îngrijorat” – spuse Paču. – „Ați devenit risipitor. Mult ați dat, mult!”

„Cum să fie mult? Cât le dați Domnia Voastră cerşetorilor? – se supără regele Petar.

„Un ban. Un ban de cupru! Dacă e să dau. Dacă îi dau un dinar, eu aştept restul!”

„Aşteptaţi restul de la un cerşetor?! Şi asta cu oamenii de faţă?!” – chiar se înfurie regele Petar.

„De ce Vă supăraţi, Majestate? Oare nu este acolo locul cel mai propice şi oare nu este modalitatea cea mai bună să convingi cetăţenii că vistieria statului se află pe mâini bune? Majestatea Voastră poate da şi câte un dinar din banii Majestăţii Voastre, dar eu trebuie să văd cum vom impozita aceşti cerşetori”.

Fiind bolnav de inimă şi dormind ori în poziţie şezând ori chiar în picioare, Paču zicea regelui că procedează aşa ca nu cumva să-i cadă vreun gologan din buzunare.

De câte ori i se plângea regele Petar că nu are suficienţi bani pentru un trai modest la curte, dr. Lazar Paču căuta să-l convingă că grija aceasta pentru situaţia financiară îl face pe rege să fie un gospodar bun şi economicos. Un rege economicos este respectat şi e credibil. Când povestea aceea hâtră, care circula prin popor, potrivit căreia regele Petar numără boabele de fasole care i-au fost alocate de Adunarea Naţională a Regatului Serbiei, îl supără pe rege, doctorul Paču căuta să-l convingă că asta e doar o dovadă a profundului respect popular faţă de suzeranul său parcimonios.

Tot Paču fu acela care i-a sărit în ajutor regelui Petar în 1911, cu ocazia căsătoriei fiicei sale, princi-pesa Jelena cu cneazul Jovan Romanov,

fratele țarului Rusiei. L-a ajutat să primească un ajutor bancar, garantând cu casa şi averea familiei, pentru a putea pregăti o dotă adecvată fiicei!

Vrând-nevrând, regele Petar trebuia să fie de acord cu dr. Paču că Serbia va fi țara libertății şi a prosperității atunci când întregul popor va fi economicos.

Constituționalitatea, parlamentarismul şi democrația – credea Paču – pot fi păstrate prin grija față de vistieria statului. De aceea inițierea poporului în economisire trebuia să înceapă aşa cum se curăță peştele, care era mâncarea preferată a ministrului. Deci, de la cap, de la rege şi palat, urmând apoi guvernul şi miniştrii.

Ca exemplu al ministrului parcimonios, Lazar Paču îl dădea pe profesorul Ljubomir Stojanović care avea în cabinetul său două lămpi şi două călimări de cerneală. Când ministrul Stojanović lucra noaptea în cabinet, ardea lampa statului şi el scria cu cerneala statului acte oficiale. Când se apuca de activitatea sa literară, de redactarea studiilor despre vechile înscrisuri sârbeşti, el aprindea propria-i lampă şi cheltuia cerneala sa.

Doar un astfel de Lazar Paču facilită Serbiei o bună înzestrare a armatei în vederea întâmpinării fără mari greutăți financiare a perioadei glorioase de la începutul conflagrației, dar şi a anilor grei ce urmară.

De aceea regele Petar nu îl putea uita pe doctorul Lazar Paču. Regele fu acela care organiză

parastasul de patruzeci de zile pentru liniştea sufletului doctorului Paču la biserica Bogorodica Ljeviška, luând la biserică pe toți membrii Guvernului Regal, părăsind apoi Prizrenul în ultima clipă direct de la biserică.

Dând parastas pentru pacea veşnică a robului lui Dumnezeu Lazar Paču, cel mai mare avar al Regatului Serbiei, regele sârbilor Petar, care e nevoit să-şi părăsească țara în fața inamicului în prezența Guvernului Regal care, de asemenea, este nevoit să îşi părăsească țara, făcea pomelnic şi pentru Serbia de până atunci, care se va numi, poate, potrivit perioadei de guvernare care a trecut, Serbia regelui Petar, ori potrivit perioadei democratice – Serbia lui Nikola Pašić, dar nu se va numi Serbia lui Lazar Paču, cum a şi fost de fapt.

După parastas regele Petar rămase singur în biserică şi aici luă o ultimă cuminecătură în Serbia sa.

„Ce se va alege de noi, Majestatea Voastră? Vom pierde oare frumosul şi marele nostru regat?" – întrebă preotul Nikolaj Velimirović, unul din preoții din sobor care oficiară parastasul.

„Acum suntem doar la Voia Domnului" – şopti regele Petar, luând anafura.

Era deja înspre amiază când regele Petar trecu la pas prin Prizrenul golit în fața inamicului, luând calea exilului.

Doar la ieşirea din oraş, căruia îi dădu onorul, regele intră în maşină şi porni mai departe.

DE CEALALTĂ PARTE
A SERBIEI

I

Maşina regelui a fost nevoită să-şi croiască drumul de la Prizren la Ljum Kula prin mulțimea de fugari nenorociți, ploaie şi zloată.

Şoferul ocolea cu grijă toate cele ce îi stăteau în drum; oamenii şi animalele creând adevărate ambuteiaje.

Maşina înainta atât de încet încât regele Petar putea privi fiecare figură. Şi toate exprimau, parcă, frica de necunoscut pe pământ străin.

Fețele oamenilor erau livide, fie din cauza frigului, fie de chinurile îndurate. Părea că de zile de-a rândul aceste fețe erau văduvite de orice picătură de sânge. Fiecare privire trăda deprimarea. Nici urmă de veselie, darmite de vreun cântec. Dispărură şi murmurele. Peste tot şi toate trona o tăcere tristă. Mulțimea era cuprinsă de tristețe.

Profesorul Ilija Đukanović avu sentimentul ciudat că tristețea a cuprins şi dobitoacele. Ele îi păreau şi mai abătute, şi mai flămânde decât oamenii. Cine ştie când şi-au părăsit grajdurile, când s-au aflat ultima dată pe o păşune. Gândea profesorul că dobitoacele vor suporta mai greu chinurile bejeniei decât oamenii. Leşurile de lângă drum îi confirmau părerea.

Pe lângă drum pâlpâiau focurile, în jurul cărora era locul de odihnă şi de dezmorţire. Nimeni nu mai ştie nici cine o fi aprins focurile, nici cine are grijă ca ele să nu se stingă, aşa cum nu se mai ştie cine va fi cel din urmă care îşi va dezmorţi oasele pe lângă vreun foc.

Privite în ansamblu, se părea că aceste coloane de refugiaţi se mişcă de la sine, iar cei care le formează, oamenii, stau locului.

Serbia se părăsea pe sine.

Imaginile decăderii se înteţeau cu cât maşina regelui se apropia de Ljum Kula. Tot mai des dădeau de resturile carelor incendiate, aruncate de-a valma lângă drum. De la Ljum încolo nu te mai puteai deplasa cu vreun mijloc de locomoţie. Drumurile erau barate de fiare contorsionate, printre care se vedeau şi urmele „Cadillac”-urilor strălucitoare, aduse din America înainte de război. Sute de maşini zăceau răsturnate în Drim.

Mai mult de o jumătate de oră s-a târât maşina regelui pe lângă o baterie sârbească care îşi distrugea tunurile noi aici, în defileu, lângă râu. Priveliştea era înfricoşătoare. Profesorul Ilija Đukanović îşi amintea cu voce tare ce au însemnat tunurile pentru sârbi de-a lungul istoriei, cum au fost ele în lupta lor de eliberare armele de elită. Să fie tunete, să fie vreun cutremur ori bat tunurile de pe metereze! Cu tunurile s-a cucerit libertatea! Pe hadži-Ruvim l-au ucis dahii pentru că îi aproviziona pe sârbi cu tunuri înaintea izbucnirii

răscoalei lui Karađorđe. Cu primele tunuri ale răsculaților Jakov Nenadović, bunicul mamei regelui, cneaghina Persida, a cucerit orașele Šabac, Požarevac, Smederevo și Užice. Salvele tunurilor lui Karađorđe au eliberat Belgradul. Tanasko Rajić s-a prăpădit pe Ljubić, apărându-și tunurile. După întâmplările de le Čukur Česma de pe fortificația Kalemegdan turcii au bombardat Belgradul, iar sârbii le-au răspuns prin salve de tun și turcii au fost izgoniți pentru totdeauna din Serbia. Prima fabrică rudicată de sârbi în țara lor a fost turnătoria de tunuri din Kragujevac…

„Ajunge, profesore” – îl întrerupse regele Petar: „Toate acestea îmi pică mai greu pe suflet decât întreaga forță armată a nemților, austriecilor, a ungurilor și a bulgarilor!”

Regele Petar se ridică și se descoperi. Așa adresa el un ultim onor tunurilor din cauza cărora a fost purtat un adevărat război vamal, acestor tunuri care au vestit eliberarea în războaiele balcanice și care au salutat victoriile de la Cer și Kolubara. Prin acest gest al său, cu ochii în lacrimi, fără glas, regele dădea întreaga măsură a dramatismului din sufletul său, acum când se prăvălea în hăurile negre, odată cu armamentul, și speranța de izbăvire a neamului său.

Nici unul dintre componenții bateriei, fiind preocupați de tragedia momentului și deplângând fiecare tun distrus de parcă și-ar deplânge pe cineva apropiat, nu observă onorul, grav și festiv totodată,

al regelui Petar. Nu observară nici tunarii, nici comandanții lor şi nici preotul regimentului care citea molitvele, trecând de la un tun la altul.

Nici drumul spre iad nu este, pesemne, mai groaznic decât această trecere pe lângă o baterie sârbească nevoită să-şi distrugă propriile-i tunuri, gândea regele Petar în momentul trecerii de partea cealaltă a Serbiei.

După regretul dureros pricinuit de „pierderea" tunurilor, regele Petar nici nu regretă maşina sa, care, de asemenea, trebuia distrusă.

În seara cu pricina, la Ljuma, pe un viscol atât de intens încât cu greu ai fi putut recunoaşte vreo figură umană, lângă un foc, stătea şi regele Petar cu suita sa.

În jurul focului se aduna depresia sufletească. Din gura ei răzbăteau amarul şi mâhnirea.

„Mă tot întreb până când vom mai îndura?

„Cum până când? Pe zi ce trece, păşim din rău în mai rău".

„Oare ştie Pašić încotro ne duce?"

„Dacă ar ştii, nu am fi fost aici. Şi nu că nu ştie Pašić, dar nici Guvernul, nici armata, nici preoții nu ştiu!"

„Dar ce-o fi, oare, cu regele Petar?"

„Ce să fie?! Toate acestea au permisiunea sa. Dacă ar fi dorit altceva, nu am fi noi acum aici."

„Eu cred că el nu ştie nimic din toate acestea. Dacă ar ştii, nu ar permite. I se prăpădeşte poporul."

„Ştie, ştie totul. Dar nu-i pasă. El e ditamai regele!”

„Tu chiar crezi că nu-i pasă? Eu cred că îl dor toate acestea.”

„Dacă îl şi dor, îl dor stând la căldură. Şi îl dor cu burta plină. Nu s-ar încumeta să privească nici pe geam la urgia asta”:

„Iarăşi vă întreb, până când vom îndura aşa.”

„Întreabă-te tu, întreabă-te. Eu nu mă mai mişc de aici. Mi-a ajuns cuțitul la os. Eu mă întorc acasă.”

„Dar ce te aşteaptă acolo?”

„Orice m-ar aştepta, sunt în propria-mi ogradă! Cel mai bine ar fi să plecăm împreună.”

„O să ne nenorocească nemții.”

„Ne-or nenoroci şi dacă rămânem aici. Vezi că vor să ne distrugă. Pe când acolo, măcar avem cimitirul nostru! Oameni buni, aşa nu se mai poate! Toate sunt praf şi pulbere! De aici nici Serbia nu mai există. Aici nici regele nu mai este rege! Aici nici Pašić nu mai este Pašić! Nici vântul nu mai este al nostru! Să ne întoarcem, oameni buni, până ne mai țin baierele. De aici avem unde să ne întoarcem. Dacă pornim mai departe şi asta vom pierde!”

Profesorului Ilija Đukanović îi veni să se scoale şi să-l caute pe cel al cărui voce răzbătea prin întuneric şi să-i spună vreo două. Înainte de a se ridica însă, simți cum mâna regelui îl reține.

Şi, ca prin minune, de parcă ar fi oprit-o vreo mână, şi vocea aceea tăcu.

„Haide, lume şi popor!” – se auzi în zorii zilei aceeaşi voce. – „Sculați, oameni buni! Trebuie să pornim mai departe!”

„Încotro, Domnule?” – întrebă regele Petar, care se sculase demult, pe omul în vârstă echipat cu uniforma de pe vremea regelui Milan, uniformă care-i dădea, chipurile, dreptul să comande celorlalți.

„Doamne, bătrâne, ce va să însemne asta, încotro?” – se arătă mirat omul. „Văd că eşti şi tu în uniformă, de ce mai întrebi încotro!”

„Vroiam să întreb în ce direcție o luați.”

„Păi, mai trebuie întrebat aşa ceva? Încotro s-o iau şi eu, dacă nu într-acolo unde merge bătrânul nostru rege, uica Pera cu fiul său, încotro merge armata sârbă, unde merge poporul acesta şi guvernul sârb cu Baja Pašić.”

„Credeți că regele Petar şi Pašić ştiu încotro s-o ia?”

„Ştie Baja ce face, bătrâne. Tu mai bine caută-ți pe altcineva cu care să bați apa în piuă!… Haideți, oameni buni, cu cât pornim mai devreme, cu atât ne vom îndepărta mai mult.”

„Dar vă mai aduceți aminte ce spuneați aseară acestor oameni?”

„Las-o baltă, bătrâne! Ce le spuneam aseară?! Aseară a fost aseară, iar de dimineață este de dimineață!”

„I-ați înjurat pe toți de-a valma! Şi Guvernul, şi pe regele Petar, şi pe Pašić!”

„E Guvernul meu, e regele meu şi tot al meu este şi Pašić şi-i pot înjura şi diseară dacă am chef. O voi face să-mi uşurez sufletul”.

„Aşa, deci…”

„M-a luat limba pe dinainte, cum s-ar zice. Dar tu, bătrâne, nu ți-ai dorit niciodată să te iei la harță cu uica Pera şi cu Baja… Dar, bătrâne, nu cumva oi fi dumneata vreun spion?”

„Nu sunt. Eu sunt Petar Karađorđević”.

„Nu te teme, bătrâne, îmi dau seama că eşti destul de prost pentru a fi spion, dar ia-te la harță, câteodată, şi cu Guvernul şi cu Baja Pašić, şi cu uica Pera. O să-ți fie mai uşor, ai să vezi!”

Profesorul Ilija Đukanović n-a înțeles niciodată cum de s-a schimbat subit regele Petar de cum a părăsit Serbia. Şi nu doar că-i trecu disperarea, care îi cuprindea tot mai mult pe toți din suită, ci simți un licăr de speranță, pe care încerca să-l împărtăşească tuturor, rugând oamenii să reziste, să se lepede de amar, să se respecte reciproc, să se consoleze.

II

Podul Vizirului, povârnit şi riscant, înalt de cincizeci de metri, avea mai multe bolţi, iar peste spinarea-i cu două cocoaşe, urcând cincizeci de trepte alunecoase şi coborând alte cincizeci, şi iar urcând alte cincizeci de trepte noi şi coborând tot atâtea, se târa lunga coloană a refugiaţilor care se întrerupea doar în momentul vreunei alunecări şi căderi în apa umflată a Drimului duşmănos.

Pe acest Pod al Vizirului, înfricoşătorul prag al Albaniei, urca şi Makrena Spasojević, văduva din satul Slovac. A stat în faţa podului câteva zile, nu s-a apropiat de nici un foc, nu s-a rezemat de nimic, nu a schimbat vreo vorbă cu cineva, dar nici peste pod nu trecu vreun ostaş fără ca ea să-l examineze cu atenţie.

Nu-i pica greu Makrenei dârdâiala aceasta. S-a obişnuit cu toate chinurile; de când se ştie aproape că toate câte le făcea erau doar chinuri. Nici chinurilor sale nu le era uşor. S-a înrudit cu chinul Makrena. Din pruncie a rămas orfană. A crescut pe lângă un unchi, dar ca servitoare în diverse case din Divci. Ca servitoare s-a şi măritat. Şi în familia Spasojević din Slovac, unde a venit ca noră, sărăcia era lucie. Nu trecu mult timp şi – iat-o în haine cernite. Mai întâi şi-a jelit socrul. Nu trecu bine sorocul şi – iat-o din nou în haine de doliu. A

devenit veşnic cernită jelindu-şi soțul. Tot jelind şi jelind, încetă să se jelească şi pe sine. De atunci a trăit pentru fiul său, Marinko, crescându-l singură de când avea doar patru ani.

Pe Marinko îl creştea de parcă era făcut din rouă. L-a ferit de priviri deocheate şi l-a apărat de poteci răvăşite. S-a rugat Makrena la Dumnezeu pentru Marinko, a făcut danii mănăstirii Bogovođa: să-i dea Domnul sănătate şi să nu-l despartă de ea. Muncea cu ziua şi îl veghea pe Marinko.

Şi a luat în seamă Domnul Dumnezeu chinurile, sacrificiul şi dragostea Makrenei şi i-a ascultat molitvele, căci şi Dumnezeu are mamă.

Şi a crescut Marinko Spasojević un flăcău puternic şi frumos, adevărată fală şi mândrie pentru mama sa. Taman bun pentru armată.

În războaiele sârbilor Makrena l-a petrecut pe Marinko al ei cu bucurie şi teamă, iar pe câmpurile de luptă Marinko s-a dovedit a fi şi viteaz, dar şi precaut. Din războaiele balcanice s-a întors sănătos şi cu distincții.

Dacă blestemații de nemți nu atacau Serbia, poate că Makrena l-ar fi însurat pe Marinko ori toamna trecută ori – mai sigur – în această toamnă. Aşa, i-a pregătit cele necesare pentru oaste, i-a împletit ciorapi noi şi s-a interesat unde este unitatea lui.

Mai întâi află că se află undeva pe lângă Stepojevac. Crezând că mai aproape n-o să-l afle curând, se grăbi într-acolo. La Stepojevac află că e la

Mladenovac. Din Stepojevac Mladenovac e mai aproape decât satul ei, Slovac, judecă ea şi o porni spre Mladenovac. De la Mladenovac unitatea lui Marinko plecă spre Smederevska Palanka, iar Makrena se aşternu la drum. Acolo află că trebuie să meargă la Lapovo şi Svetozarevo. De aici a pornit-o spre Ćuprija, unde fu aproape să se prăpădească în gară. Se îndepărta din ce în ce mai mult de Slovac, dar Marinko era tot pe aici pe undeva pe aproape de ea. Aşa ajunse Makrena la Pirot…

Cum drumul ei pe urmele fiului s-a intersectat cu drumul regelui Petar, hotărât să ridice moralul armatei acolo unde este mai greu, Makrena hotărî să-şi unească drumul cu drumul regelui, convinsă că armata trebuie să fie în jurul regelui şi că aşa îl va descoperi cel mai rapid pe Marinko al ei.

Dar cum, luând drumul regelui Petar, rămânea în urma lui Marinko, era convinsă că fiul său merge înaintea regelui, că este avangarda regelui.

Aşa se face că ajunse în pragul Albaniei, la Podul Vizirului.

Hotărî să se oprească aici şi să aştepte. Dacă Marinko trăieşte, trebuie să treacă pe aici.

Armata trecea, trecea şi Makrena cerceta pe fiecare soldat înainte ca acesta să-şi înceapă urcuşul podului.

Cândva era convinsă că-şi cunoaşte fiul din depărtare după mers, apoi credea că între o mie l-ar recunoaşte după mişcări, acum, însă, nu era sigură

nici când se afla faţă în faţă cu vreun ostaş, fiind nevoită să întrebe în şoaptă: „Tu eşti Marinko?”

Poate că Marinko al ei s-a prăpădit într-un asemenea hal, ca şi toţi soldaţii, de altfel, încât nu mai este în stare să-şi recunoască din prima nici pe propria-i mamă.

Treceau ostaşii, obosiţi şi înfometaţi, cu obrajii acoperiţi de bărbi dese, pe alocuri mânjiţi şi cu noroi, treceau ostaşii cu capetele înfăşurate cu prosoape militare murdare, acum numai zdrenţe. Şi capetele prosoapelor erau înfăşurate în jurul ambelor urechi şi înnodate în creştetul capului, ca peste nodurile acestea să se afle boneta cu marginile trase tot peste ambele urechi.

Privea atent Makrena feţele tuturor flăcăilor care au îmbătrânit într-o lună cu zece ani şi cărora cine ştie câţi ani li se vor mai prăpădi de acum încolo. Îi cerceta pe ostaşi acum mai atent decât i-a cercetat pe răniţii de prin spitale în ultimele zile. Le cerceta feţele mai atent decât a făcut-o noapte de noapte pe lângă focurile de-a lungul Serbiei prin bivuacurile militare.

Sub ochiul vigilent al Makrenei, soldaţii răscrăcănaţi şi cu genunchii tremurându-le urcau cu grijă treptele lucioase ale podului abrupt, cu tălpile picioarelor înfăşurate în cârpe, pentru că altfel nu se putea urca din cauza alunecuşului. Cu toate măsurile de precauţie, urcau podul în patru labe. Dar, ajunşi în vârful primei cocoaşe a podului, începeau pentru ei chinurile iadului; treptele erau

atât de alunecoase încât era greu să fie nimerite. Mulți își dădeau drumul la vale așezați pe vreo boccea, ori așa fără nimic sub fund, având grijă să rămână pe centrul podului pentru că acesta nu avea parapeți. După cea dintâi cocoașă, totul trebuia repetat și la urcare și la coborâre la a doua cocoașă.

Și copitele cailor erau înfășurate în bucăți de pături ori mantale luate de la ostașii înghețați în drum. Și așa, cu chiu cu vai și cu mari riscuri, îi treceau podul, dacă nu se prăvăleau în spuma murdară a apei umflate a Drimului înverșunat.

A observat Makrena că la cei căzuți nu se uită nimeni și că nimeni nu îi mai caută, fiecare fiind preocupat de gândul cum să evite propria moarte. Nici nu se gândea cum va trece Marinko podul; era atentă să nu-i scape neobservat.

Atunci veniră doi soldați, infanteriști purtând pe brațe un al treilea, evident rănit.

Makrenei îi păru că acel rănit este chiar Marinko al ei. S-a năpustit asupra lui, l-a îmbrățișat și i-a desfăcut mantaua. Rănitul nu avea nici bluzon, nici cămașă sub manta. Camașa i-au rupt-o să-i înfășeze rănile.

În cele din urmă își dădu seama că acest rănit nu este Marinko al ei. Dar ceea ce a văzut nu putea uita. Cu fălcile încleștate îi întinse rănitului schimburile pregătite pentru Marinko al său.

Soldații pășiră spre podul înghețat, nelăsându-și colegul.

Makrena întoarse privirile. Nu avea curajul să privească trecerea lor peste pod. Cum nu auzi nici un țipăt, îi mulțumi lui Dumnezeu pentru mila Sa.

În brațe i-au rămas doar ciorapii la care privea pierdută, ruşinându-se că lui Marinko al ei, dacă va fi să apară, îi va da doar ciorapii. Oare pentru aceşti ciorapi a bătut ea atâta amar de drum în loc să rămână acasă să aibă grijă de sărăcia lor? I se păru că Marinko al ei chiar vine înspre pod.

Îşi ridică privirile de pe ciorapi şi-l zări pe regele Petar, apropiindu-se de pod cu suita sa modestă.

Regele Petar descălecă, în timp ce ordonanța sa, Zdravko Vulović, căuta nişte zdrențe cu care să înfăşoare tălpile regelui.

Toți din suita regelui se îngrijorau cum va putea trece regele Petar acest pod înghețat. Azi dimineață abia a trecut peste Podețul lui Dušan de la Ljum Kula, care era şi mai mic şi mai puțin înghețat. Păşea, li s-a părut, tot milimetru cu milimetru, cu ochii închişi, evitând să privească înspre prăpastie pentru a nu leşina. De ambele părți îl susțineau doctorul Simonović şi profesorul Đukanović.

„Uite-o şi pe nefericita noastră” – spuse regele Petar, privind-o pe Makrena care se apropia, întinzându-i ciorapii.

„Ia aceşti ciorapi, Stăpâne, şi încalță-i peste cizme ca să treci mai uşor podul” – spuse Makrena.

„Ți-ai găsit fiul, mamă? – întrebă regele Petar.

„Nu am dat de el, Stăpâne”.

„De ce îmi dai mie ciorapii lui, mamă?”

„Pentru că tu ai să îi dai lui, Stăpâne”.

„Cum am să-i dau eu lui, mamă?”

„După ce treci podul, tu nu o să mai ai nevoie de ciorapii aceştia, Stăpâne. Descalță-i, caută-mi fiul, pe Marinko Spasojević, din Slovac de lângă Valjevo, ostaş de-al Tău, şi dă-i ciorapii”.

„Crezi că îl voi găsi?”

„Ai să-l găseşti pentru că eşti regele sârbilor, Stăpâne. Dacă cineva îmi poate găsi fiul – să dea Domnul să fie în viață! – apoi acela eşti Dumneata, Stăpâne. Să fie acest lucru cea mai sfântă obligație a Dumitale în fața lui Dumnezeu, Stăpâne”.

„Ce să-i transmit, mamă?”

„Transmite-i salutări de la mama Makrena Spasojević din Slovac. Şi mai spune-i că mă gândesc să-l însor, dacă dă Domnul să mi-l înapoiezi, Stăpâne”.

„N-ar fi mai bine să-l mai aştepți, mamă? N-ai vrea să mergi mai departe?”

„Cunoaşte el drumul spre casă şi fără mine, Stăpâne. Eu mă duc să am grijă de casă, să aibă unde se întoarce.”

Makrena îi sărută mâna regelui Petar.

„La revedere, mamă a lui Marinko!” – salută regele Petar.

„La revedere, Stăpâne, şi să dea Domnul să nu-mi uiți testamentul!”

Makrena Spasojević, văduva din Slovac a părăsit Podul Vizirului, îndreptându-se spre Slovac, în Serbia, nemaiaşteptând să vadă cum va încălța regele ciorapii tricotați astă-vară de ea pentru unicul ei fiu, Marinko. Nici nu mai privi în urmă să vadă cum va trece regele Petar Podul Vizirului cel înghețat.

Toate sunt voia Domnului, gândea Makrena grăbindu-se şi temându-se că vreo privire înapoi a ei să nu abată asupra lor vreun blestem, scris de cine ştie cine şi cine ştie unde.

III

„Am pierdut aprovizionarea Curții, Majestate” – îi raportă regelui Petar, când ajunseră la Spas, mareşalul Curții, colonelul Kosta Knežević, pregătit să ia asupra sa întreaga vină, regretând că a acceptat viteza de deplasare pe care a impus-o regele.

Pe un drum mizerabil, aproape fără popas, mai mult pe jos şi ajutându-se de un toiag, decât călare, mergea regele Petar prin Albania, toată numai strâmtori şi defileuri, povârnişuri şi ținuturi stâncoase, drumuri inaccesibile şi despicături. Prin vioiciunea sa surprinzătoare şi inexplicabilă, îi obliga pe toți cei aflați în jurul său să țină pasul cu el. Dorea regele Petar să fie un conducător exemplar al poporului său în această migrație cumplită, să-i mişte pe cei istoviți, să-i trezească la viață pe cei abătuți, să facă pe cei laşi să se ruşineze şi să impună voința dincolo de forța corporală. Considera că toate acestea trebuie făcute din primele zile pentru a nu-i cuprinde panica pe cei oropsiți.

De unde are atâta putere, se întrebau toți din suita sa şi pe toți i-a impresionat voința şi hotărârea regelui, care îi reveniră în mod miraculos.

În zadar s-a chinuit o zi întreagă colonelul Knežević să fie înaintea regelui cu aprovizionarea

pentru a-i arăta acestuia, în drum, un anumit respect. Dacă se şi întâmpla ca la vreun coborâş să-l depăşească, la urcuş regele îi ajungea şi, abia când ajungea în vârf, îşi permitea să privească înapoi unde şerpuia coloana refugiaților asemănătoare unui şir lung de cocori.

Regele Petar refuză raportul pe care voia să i-l dea colonelul Knežević. Stătea şi îl privea cam absent pe colonel, însă foarte atent la un tânăr înalt şi slab care scormonea pământul între două focuri. De unde-l cunoaşte pe acest şcolar şi de ce-o fi scormonind cu atâta trudă în pământul acesta înghețat?

„De fapt, nu am pierdut aprovizionarea, ea a rămas mult în urma noastră. Oamenii au făcut tot ce puteau, dar dobitoacele nu puteau rezista!" – insistă colonelul Knežević să raporteze.

„L-ați găsit pe Marinko?" – îl întrebă regele Petar pe colonelul Todorović.

„Am găsit câțiva ostaşi cu acest nume, Majestatea Voastră".

„E printre ei şi Spasojević al nostru?"

„Nu este, Majestate".

„De ce-mi vorbiți atunci de ceilalți?"

„Ca să fiți convins că îl căutăm".

„Aş dori să-mi spuneți că ați dat de el" – zise regele Petar: „Acest Marinko e în grija Domnului şi a mea. Nu o să mă ierte Dumnezeu dacă nu dau de el!"

În localitatea Spas, într-un han, care avea şi o cameră de oaspeți la etaj, trebuia să-şi petreacă regele Petar prima noapte de popas în Albania.

„Să nu care cumva să deranjați copiii” – ordonă regele Petar colonelului Knežević când văzu că în camera cu pricina stau claie peste grămadă femeile şi copiii. „Copiii sunt viitorii ostaşi!”

„Dar unde o să Vă adăpostiți Domnia Voastră, Majestate?” – întrebă profesorul Ilija Đukanović. „Nu Vă puteți alătura nouă aici în pivniță!”

„Am să râşcâi focul cu mâinile”.

S-a găsit, totuşi, o cămăruță pentru regele Petar, una la care se ajungea pe nişte trepte de lemn pe partea exterioară a hanului.

„Niche à chien!” – spuse, referindu-se la cămăruța cu pricina, regele Petar voievodului Radomir Putnik când îi făcu o vizită la locul de popas al acestuia. Bătrânul, bolnavul şi reumaticul rege al Serbiei îi făcu o vizită bătrânului, bolnavului şi imobilizatului comandant al Comandamentului Suprem al Armatei Sârbe, pentru a scruta împreună calea speranței.

„Există speranță, Majestatea Voastră, ne-am regăsit regele” – spuse voievodul Putnik, iar regele Petar credea că şi voievodul a aflat cât de sprinten şi-a condus poporul azi prin Albania. Voievodul, însă, îi arătă regelui pergamentul privind alegerea sa ca rege al sârbilor, document semnat de toți deputații de atunci.

„Cum de nu e actul acesta împreună cu celelalte documente ale statului?”

„A fost găsit aruncat în râul Bistrica la Pećka Partijaršija. Din fericire, l-au descoperit ostaşii voievodului Mišić. Există speranţă…”

Se consolau regele Petar şi voievodul Putnik cu amintiri. Şi-şi mulţumeau unul altuia pentru existenţa lor. Şi s-au bine dispus amintindu-şi întâmplarea hazlie petrecută în Skupština Regatului Serbia când deputatul Agatonović l-a făcut găinar pe mi-nistrul armatei de atunci, generalul Radomir Putnik. I-a replicat cu înţelepciune preşedintele Guvernului Regal în funcţie, dr. Milovan Milovanović:

„Am fi tentaţi să luăm de bună afirmaţia acestui deputat dacă ar fi aici în Skupština doar alde Agatonović”.

„Ştiţi, Majestate, că a dispărut ministrul de război, colonelul Rade Bojović?”

„Cum vine asta, a dispărut?”

„Nu mai dăm de el de o săptămână”.

„Ce spune Pašić?”

„Cum e el întotdeauna” – încercă şi de data aceasta voievodul să-l imite pe Pašić cu vădită bucurie de puştan: „Spuse: – Păi, s-ar putea ca la retragere să se fi adăpostit în vreo unitate!… Dar, s-ar putea să se fi şi prăpădit. Apoi, s-ar putea să şi trăiască şi să ne trezim cu el… – Pe cât îl cunosc eu pe Rade Bojović, acesta nu se va lăsa doborât aşa de uşor de vreun glonţ – i-am spus eu lui Pašić, dar

replica lui veni prompt: – Da, da. Păi, nu se lasă el, dar îl doboară altul!"

„Of, Doamne, Doamne" – zâmbi regele Petar. „Şi eu care am venit să Vă rog să-mi găsiți un soldat, unul dintre primii recruți, iar Domnia Voastră nu ştie nici unde e ministrul de război!"

„Cine e acest ostaş, Majestate?"

„Unul Marinko Spasojević din Sokolac de lângă Valjevo, voievoade".

„E în armata de Užice, poate va da de el colonelul Apis" – zise voievodul Radomir Putnik şi continuă: „Ați văzut ce lectică mi-au făcut la Prizren? De ce nu acceptați să Vă facă şi Domniei Voastre una la fel?"

„Eu mai pot umbla, iar Domnia Voastră nu" – spuse regele Petar, întrebându-se dacă nu cumva ştie voievodul Putnik cum a refuzat el „onoarea" aceasta, spunând că lectica îi seamănă cu un sicriu în poziție verticală şi adăugând că va ajunge pe picioarele sale până la raclă.

„E-adevărat că sunt imobilizat, dar nu pot accepta ca eu să fiu transportat în timp ce regele meu se chinuieşte mergând pe jos".

„Nu luați în seamă acest fapt, voievoade" – îl întrerupse regele Petar şi adăugă: „Eu trebuie să umblu".

Ieşind de la voievodul Putnik în vântul nopții geroase, regele Petar aproape că s-a ciocnit de câțiva ostaşi care descărcau pe întuneric nişte lăzi grele de pe cai, înjurând timpul acesta mizerabil,

statul distrus, comandanții incapabili şi viața de câine pe care o duc.

„Las-o mai moale, oşteanule” – zise regele.

„Nu mă călca pe bătătură, domnule”.

„Dacă aveți muniție în lăzile acelea, poate exploda”.

„Nu e muniție, domnule”.

„De unde ştii, nu auzi zăngănitul?”

„Nu e muniție, sunt medaliile”.

„Medalii?”

„Ce te miri, domnule? N-ai fost şi tu decorat? Sunt medaliile Karađorđe! Cred, oare, cei din dinastia Karađorđević că vor apăra țara cu medalii? Toate s-au dus pe apa sâmbetei, iar noi le cărăm medaliile. Şi uite câte sunt! Ne strunim cu ele. Pentru ce? Asta, dacă nu care cumva vrem să decorăm pe fiecare care rămâne în viață după supliciul acesta.”

Regele s-a gândit să-i întrebe pe soldați din ce armată fac parte şi dacă îl cunosc pe Marinko Spasojević, dar i-a fost imposibil. Simțea că ceva îl apasă în piept. Nu putea nici să le spună să arunce lăzile acelea. O rafală puternică îl izbi şi-l obligă să-şi continue drumul.

Cu greu urcă regele Petar treptele care duceau în camera sa, despre care îi spuse voievodului Putnik că este o „cuşcă pentru câine”. Nu rămase, însă, în cameră ci coborî, sufocat de mirosul greu al paielor putrezite întinse spre a-i folosi drept culcuş.

Observând două focuri, regele Petar se hotărî pentru acela care nu era la adăpostul hanului şi în jurul căruia dormeau mai puţini soldaţi în timp ce un tinerel şi un oştean mai bătrân aveau grijă ca focul să nu se stingă. Se apropie de ei şi se aşeză pe un butuc.

Ordonanţa sa Zdravko Vulović îi trezi îndată şi-i aduse lângă foc pe doctorul Simonović, profesorul Đukanović şi coloneii Knežević şi Todorović. Văzându-i, regele Petar se supără:

„Vă ordon să dormiţi!"

„Dar, Majestatea Voastră…" – încercă doctorul Simonović.

„Nu avem ce discuta. Vă ordon să mergeţi la culcare. Vom discuta mâine la drum dacă veţi fi în stare să vă ţineţi de mine" – le-o tăie regele, rezemându-şi fruntea de un toiag.

Coloneii ascultară ordinul ştiind că nu e bine să te pui cu regele. Şi doctorul Simonović fu nevoit să se dea bătut, ştiind că nu este recomandat să-l enerveze pe rege. Ceea ce putea face el acum era doar faptul să nu fie el cel care îl enervează pe rege.

Doar profesorul Ilija Đukanović nu se duse în beci. Se aşeză lângă rege, hotărât să moţăie şi el aici în ger, lângă foc.

„De ce nu Vă duceţi şi Domnia Voastră la culcare? – îl întrebă regele Petar.

„Rog să mă ierte Majestatea Voastră că acum nu-i pot da ascultare Majestăţii Voastre".

„V-am ordonat".

„Eu nu sunt subordonatul Majestății Voastre, eu sunt supusul Domniei Voastre şi consilierul Majestății Voastre, ale cărui sfaturi puteți să nu le luați în seamă, dar care, poate, câteodată, să nu Vă dea ascultare…”

„Nu vreau sfaturi, vreau să tac”.

„Nu vă voi lăsa să tăceți singur”.

„Duceți-vă dracului!”

„Mulțumesc, Majestate, că mi-ați permis să rămân alături de Domnia Voastră”.

Când s-au ivit zorile geroase, bivuacul prinse viață. Pe lângă foc se perindau soldații surprinşi, având unicul scop să-l vadă pe regele Petar încălzindu-se la foc şi veghind alături de consilierul său.

IV

Deplasându-se greu prin nămeții de zăpadă, micul grup al regelui îi ajunse pe cei trei martiri pe care îi văzuseră de departe.

Un soldat căra în spinare un rănit.

Acela din spinare era şi mai greu şi mai voinic decât cel care îl ducea. Picioarele celui din spinare se târau pe jos. Părea că îl va doborî pe cel ce îl ducea, ceea ce ar însemna şi sfârşitul drumului lor.

„Cum de au ajuns până aici?” – se întrebă regele Petar în timp ce se apropiau de grup, mirându-se cum de cel ce-şi duce tovarăşul în spinare nu se opreşte deloc, de parcă s-ar teme că, oprindu-se, nu îl va mai putea sălta. Atenția regelui fu atrasă de oşteanul care îl sprijinea pe rănit din când în când, având grijă ca acesta să nu-l doboare pe cel care îl ducea în spate.

Flăcăul tot povestea ceva, când celui din spate când celuilalt, de parcă ar facilita comunicarea între cei doi, deoarece capul celui din spinare era în spate.

Abia când s-au apropiat, regele şi cei din suita sa puteau să audă ce tot sporovăieşte flăcăul.

Iar el repeta într-una aceleaşi cuvinte:

„Živko, trăieşti? Sunt fratele tău Ljubiša. Mă cunoşti?” – Apoi flăcăul fugea în față şi-i explica

celui ce-i ducea în cârcă fratele: „Majka, (Mămico) va fi bine, s-a uitat la mine!"

„Doamne ajută, vitejilor!" – le zise regele Petar, sperând că se vor da la o parte ca să nu-i stânjenească el şi suita sa.

Soldatul îl puse, însă, jos pe rănit şi salută regulamentar şi, pare-se, voios.

„Să vă audă Dumnezeu, Majestatea Voastră".

„Cum te cheamă, eroule?"

„Sunt soldatul Dušan Trajković, Majestatea Voastră".

„Zis şi Majka" – completă flăcăul celălalt.

„Spun asta pentru că sunt bun la suflet" – completă Dušan şi mândru, dar şi ruşinat de porecla Majka.

„Observ" – spuse regele.

„Permiteți, Majestatea Voastră, am ceva ce Vă aparține" – spuse soldatul Dušan, numit Majka, şi îşi deschise ranița din care scoase un steag sârbesc, ars pe alocuri, şi îl întinse regelui.

„Crezi că asta îmi aparține?"

„Sunt sigur, Majestatea Voastră".

„Ai dreptate, toate steagurile sârbeşti sunt ale mele".

„Nu gândeam aşa" – continuă Dušan, cel supranumit Majka, despăturind steagul: „Acesta este doar steagul Majestății Voastre. Eu am apărat Belgradul atunci când a ars Palatul şi m-am urcat atunci pe cupola în flăcări şi am luat acest drapel să nu ardă".

Şi Dušan poreclit Majka sărută steagul şi-l întinse regelui.

„O fi doar o zdreanță, dar totuşi…” – mai zise privind cum şi regele sărută steagul.

„E un lucru sfânt…” – spuse regele. „Aşa simțim noi, sârbii. Altora le sunt sfinte cele poleite cu aur, iar nouă, sârbilor, cele arse.”

Fiind mereu în avangarda regelui Petar, mareşalul Curții, colonelul Knežević se străduia să mențină cât de cât o ordine printre oamenii care se retrăgeau, înlesnindu-le mersul. Cel mai lesne îi era dacă dădea peste vreun soldat mai bătrân în grupurile pe care le întâlnea, grupuri care se formau fie de teamă, fie simțindu-se mai la adăpost, fie că se mai ajutau şi încurajau unii pe alții. În asemenea ocazii acest ostaş mai bătrân era, din ordinul regelui, numit comandant de grupă şi ordinea se restabilea îndată.

Comandanții de grupe „din ordinul regelui” îl salutau cu deosebită prețuire pe rege ori de câte ori se întâlneau cu Majestatea Sa.

„Cum te cheamă, oşteanule?” – întrebă regele Petar pe unul dintre aceştia, înarmat cu o sabie şi care îl şi salută de parcă ar fi fost la paradă.

„Milivoje Kušić, de pe Javor de lângă Ivanjica, Majestate!”

„Ai o sabie bună, Milivoje”.

„Am, Majestatea Voastră”.

„Dar de unde ai sabia asta, Milivoje?”

„Mi-a dat-o regele, Majestate”.

„Care rege, Milivoje?” – sabia era, într-adevăr, regească şi regele Petar ştia că el nu a avut aşa ceva şi nici nu a dat nimănui o sabie asemănătoare. Se gândi că a făcut-o socrul său Nikola, regele Muntenegrului care, încoronându-se de curând, începu să-i dezbine pe sârbi.

„Regele sârbilor. Eu cu vreun alt rege nu am avut de-a face”.

„De la care rege al sârbilor?” – se întrebă regele Petar, de când a început regele Nikola să împartă săbii aşa de scumpe prin Javor.

„De la regele sârbilor de după Kosovo. De la regele Milan. Acum, poate că Majestăţii Voastre nu vă convine, dar dacă nu se încorona acel Obrenović, nici Majestatea Voastră nu s-ar fi urcat pe tron”.

„Dar de ce ţi-a dat această sabie regele Milan?”

„Se spune că pentru vitejie, Majestatea Voastră. Se spune că la Slivnica am salvat frontul sârbesc printr-o acţiune eroică…”

„Dar care e părerea ta, Milivoje?”

„Mi-am servit patria, Majestate. Atunci ca şi acum…”

„Eşti cumva din armata de Užice, Milivoje?”

„Exact, Majestatea Voastră”.

„Îl cunoşti pe Marinko Spasojević?”

„Nu mi-aduc aminte de el, Majestate. Ce contingent e?”

„Printre primii recruţi”.

„Nu-i cunosc pe aceştia, Majestatea Voastră”.

„Întreabă, Milivoje, întreabă oriunde întâlneşti pe vreunul din armata de Užice, spune că regele îl caută pe Marinko Spasojević”.

„Voi face întocmai, Majestatea Voastră”.

„Să procedeze şi ceilalţi la fel, Milivoje. Roagă-i şi spune-le că i-a rugat regele.”

Apropiindu-se de un alt foc ostăşesc din drum, regele Petar privi mirat un ostaş aflat în faţa sa. De fapt, regele se uita la căciula acestuia.

Soldatul, un ostaş sârb de rând, avea în cap căciula unui general inamic împopoţonată cu pene verzi.

„Majestate, pentru întregul dezastru eu port toată vina” – raportă soldatul, regulamentar şi serios. – „Atunci, după victoria de la Cer, când i-am fugărit pe nemţi şi am trecut la Zemun, maiorul Đukić mi-a permis să iau ceva din Statul Major al nemţilor, ceva care să-mi amintească de victoria noastră. Mie, să fiu iertat, mi-a căşunat pe căciula asta. Şi am luat-o. Acum s-a întâmplat nenorocirea, precum vedeţi şi singur: veni iarna asta urâtă, iar mareşalul Mekenzi nu mai are căciulă!”

Dacă nu s-ar afla regele lor cel năpăstuit de faţă, soldaţii, adunaţi în jurul focului mocnind, ar fi râs, cu toată nenorocirea în care se aflau.

„Dar de ce nu-i înapoiezi căciula, ostaşule, ca să ne salvezi?” – zise regele, acceptând jocul.

„Nu se poate aşa, Majestatea Voastră!”

„De ce? Vezi şi singur ce belea s-a abătut asupra noastră!”

„Nu se poate, că e vorba de onoarea sârbilor, Majestatea Voastră”.

Fără a se mai sinchisi, soldații râseră. Chiar şi focul acela mocnind se învioră.

În această atmosferă de veselie generală, am zice, regele primi raportul.

„Regulamentar, soldatule! Şi îți mulțumesc că ne-ai lămurit de ce pătimim noi acuma!”

Îndepărtându-se de focul ostăşesc, zâmbind blajin pe sub mustață, regele Petar constată că şi cea mai neagră nefericire păleşte în fața zeflemelei sârbeşti. Cu o anumită doză de teamă, gândi că a fost regele celui mai bun popor din lume.

V

Steagul acela ars luat de pe cupola Palatului Regal din Belgrad, pe care l-a pus cu grijă deasupra lădiței în care se afla *Evanghelia lui Miroslav* şi deasupra ciorapilor pentru fiul Makrenei, Marinko Spasojević, îi aminti regelui de unde îl ştia pe acel elev costeliv, cu ochii mari, care, iată că şi aici, la popasul de la Fleta, scormoneşte, pe cât de nepriceput, pe atât de asiduu, pământul înghețat în jurul unei pietre. Era acelaşi elev care anul trecut, cam pe vremea aceasta, când nu mai era un timp al gloriei, a întins în fața sa steagul regal austriac, luat de pe cupolă, ca să intre în palatul său. De ce nu l-a întrebat atunci cum îl cheamă?

Mareşalul Curții, colonelul Knežević, observând privirile regelui, ținu să-i reamintească:

„Este flăcăul acela de ieri, Majestatea Voastră."

„Da, ştiu" – spuse regele Petar şi adăugă: „Iarăşi sapă ceva."

„Sapă, Majestate."

„De ce sapă?"

„Nu ştiu, poate ca să se încălzească."

„Să se încălzească!? – se întrebă regele privindu-l suspicios pe colonelul Knežević, convins că tânărul acesta nu face nimic aiurea şi nimic fără vreun scop anume. Aceasta îi trezi curiozitatea.

„Trebuie să luați chinina!” – le întrerupse conversația doctorul Simonović, fapt care i se păru regelui Petar neobişnuit, deşi îl ştia bine şi pe doctor şi grija pe care acesta o avea pentru sănătatea sa.

„Să-l întreb de ce sapă?” – zise colonelul Knežević.

„Trebuie să luați chinina!” – insistă doctorul Simonović.

„Nu, Domnia Voastră. Îl voi întreba eu însumi” – zise regele Petar şi se apropie de elev, urmat de privirile îngrijorate ale doctorului Simonović. – „Doamne ajută, fiule!”

„Să Vă ajute Dumnezeu, Majestatea Voastră!”

„De ce sapi, fiule?”

„Iaca aşa, Majestate.”

„Nu se sapă în mai multe locuri, aşa, într-o doară” – remarcă regele Petar privind țintă în ochii elevului, acum încurcat. – „De ce sapi?”

„O groapă, Majestatea Voastră” – zise elevul. – „Nu e prea adâncă, dar poate fi bună la nevoie.”

„O groapă, dar pentru cine?” – întrebă uluit regele Petar.

„Mie mi-o sap, Majestatea Voastră” – recunoscu elevul.

„Cum ție, fiule!?”

„Mie, dacă o fi să nu mă mai trezesc în zorii zilei.”

„Domnul să te ocrotească, fiule. Păi tu nu ai nici şaisprezece ani!”

„Şi în aceşti ani, câți or fi să fie, am văzut atâta moarte… Zile de-a rândul păşim pe lângă nefericiții rămaşi neîngropați…”

„Tu nu trebuie să mori” – aproape că strigă regele Petar.

„Bine, Majestate” – zise cam speriat tânărul – „Bine, şi dacă o fi să mă trezesc eu, groapa va fi de folos cuiva.”

„Domnul fie cu tine, fiule!” – zise regele cu ochii înlăcrimați. – „Ție nu-ți trebuie groapa!”

„Nu plângeți, Majestate” – zise blând elevul. „Va da Dumnezeu ca de această groapă să nu aibă nimeni nevoie!”

„E bine, Majestate?” – întrebă doctorul Simonović, ştiind bine că lingurița de chinină a sporit doar amarul regelui…

„Pe dracu, bine!” – aproape că se răsti regele Petar. – „Doctore, Dumneavoastră ştiați de ce sapă tânărul acesta!”

„De unde până unde să ştiu eu, Majestate?”

„Prea ați insistat cu chinina aceasta, numai să nu intru în vorbă cu tânărul.”

„Dacă spuneți Domnia Voastră, Majestate…”

„Dar ştiți şi cine e flăcăul acesta?”

„Ştiu, Majestate. Este Rastko Petrović, fiul lui Mita Petrović, şeful Oficiului pentru Impozite şi fratele răposatei pictorițe Nadežda Petrović.”

„Se retrage de unul singur?”

„Nu. Sunt ei trei. Colegi de clasă. Acest Rastko, Aga, fiul lui Stevan Mokranjac şi Ivana

Ivanjić, fiica profesorului Ivanjić… Astăzi pentru trei căni de ceai împărțeau un singur cub de zahăr…”

„Dați-le zahărul nostru” – spuse regele Petar, neluând în seamă protestul doctorului Simonović, că nici pentru rege nu va fi zahăr îndeajuns. Tăcu preț de o clipă şi continuă: „Țineți minte, doctore, dacă o fi să nu mă mai trezesc, înmormântați-mă în groapa de a săpat-o tânărul acesta”.

Părăsind camera în care fu încartiruit pentru popas regele, doctorul Simonović dădu peste un soldat mustăcios cu gusle în mâini, aşezat pe podeaua din fața uşii. Apariția doctorului parcă fu semnalul ca mustăciosul să înceapă a cânta:

„Rege Petre, cap bătrân al sârbilor,
Te atacă doi regi ai nemților…”

„Din cauza ta, regele nu va putea dormi, oşteanule” – îl întrerupse doctorul Simonović.

„Păi, eu vreau să mă audă regele, nu să doarmă!”

„Ascultă, soldatule, nu avem ce discuta. Cine te crezi că eşti?”

„Nici nu trebuie să discutăm. Eu sunt guslarul şi poetul Miladin Popović din Batalionul al Doilea, Divizionul de Morava.”

„Te-oi goni, soldatule!”

„Nu o veți face! Nu o să mai am niciodată ocazia să-i cânt regelui sârbilor!” – nu se lăsă Miladin.

„Ai să vezi tu. Mă duc după mareşalul Curții, colonelul Knežević” – aproape că se răsti doctorul Simonović şi se îndepărtă supărat.

Înainte de a-şi continua cântecul, Miladin văzu că uşa de la cameră se deschide şi în cadrul ei apare însuşi regele Petar.

Miladin sări ca ars şi salută regulamentar. Apoi îşi luă instrumentul şi dădu să se îndepărteze în tăcere.

„Intră, oşteanule!” – spuse regele Petar. – „De mine nu te poți îndepărta. Dar să nu-mi cânți despre mine, ci despre vechea glorie a sârbilor”.

Adânc în noapte din camera regelui răsunau cântece despre Banul Strahinjić, ospătându-se în socria sa nestatornică. Atunci apărură la uşă doctorul Simonović şi colonelul Todorović, aghiotantul re-gelui. De cum au deschis uşa, au observat că şi regele şi Miladin plâng.

În acordul acestor cântece, în aceeaşi noapte, regele Petar hotărî ca mâine, când va fi la trecătoarea Puka, să n-o ia la dreapta, pe unde vor merge moştenitorul tronului, Guvernul şi Comandamentul Suprem înspre Podgorica şi Skadar, doar pentru a evita întâlnirea cu socrul său, regele Nikola.

Perseverent şi grijuliu, doctorul Simonović îi dădea regelui Petar, în fiecare dimineață şi în fiecare seară, câte o linguriță de chinină, neținând cont de refuzul acestuia. Şi întotdeauna „ceremonialul” acesta era însoțit de întrebarea:

„E bine, Majestatea Voastră?”

„Pe dracu, bine!” – îi răspundea mai întotdeauna regele Petar.

„E bine, Majestatea Voastră” – rămânea doctorul consecvent părerii sale.

Aşa s-a întâmplat şi în dimineaţa aceasta.

„Dacă mă obligaţi să iau chinină…”

„Nu vă oblig eu, Majestate, ci situaţia”.

„Dacă trebuie s-o iau” – aproape că se răsti regele Petar, supărat că e întrerupt – „de ce mă întrebaţi mereu dacă mi-e bine, când Vă răspund întruna că nu e bine, că mi-e bine pe dracu, că mi-e silă!?”

„Şi asta e bine, Majestatea Voastră” – conchise doctorul Simonović, neluând în seamă supărarea regelui.

„Am să încep să înjur”.

„Şi asta va fi bine, Majestate”.

„Doamne, Doamne, ce fel de om sunteţi Domnia Voastră?”

„Sunt doar medicul regelui. Un medic grijuliu al regelui”.

„De ce-mi puneţi mereu întrebarea aia prostească?”

„Am să Vă spun, Majestate, numai dacă îmi promiteţi că îmi Veţi răspunde câte ceva după fiecare linguriţă de chinină şi după fiecare întrebare”.

„Promit”.

„Dacă promiteți, Majestate, voi recunoaşte deschis: dacă îmi răspundeți la întrebare, înseamnă că e bine, sunt sigur că ați înghițit chinina şi nu o mai puteți scuipa”.

„Să dea bunul Dumnezeu, care ne-a cam uitat, doctore, să nu ne prăpădim împreună, că şi în mormânt voi fi obligat nu doar să iau chinină, ci să Vă şi răspund la întrebarea aia prostească!”

„Va da bunul Dumnezeu ca şi asta să fie bine.”

Într-un loc unde era dificil să determini să urce un car chiar şi fără încărcătură şi fără călăreț, dădură peste un om ce-şi mâna calul încărcat până peste poate.

Omul se descoperi, se înclină uşor şi aşteptă să treacă regele cu suita sa.

„Doamne ajută, domnule” – îi zise profesorul Đukanović care nu putea trece pe lângă cineva fără salut.

„Dacă va fi să fie!” – răspunse cam ciudat cel salutat.

„Cine sunteți Dumneavoastră?” – întrebă regele Petar.

„Comerciantul Marinković din Dorćol, Majestatea Voastră” – spuse acest Marinković, dar se corectă îndată: „Fostul comerciant.”

„Ce cărați acolo?” – mai întrebă regele, minunându-se de ceea ce vedea.

„Casa de marcat, Majestate”.

„Şi în nenorocirea asta trebuie să rămâneți comerciant?”

„Cum vreți s-o luați, Majestate”.

„Dar ce aveți în casa aia?”

„Nimic, Majestatea Voastră”.

„Păi este o prostie!”

„Este o prostie, Majestate. Doar că această prostie a mea e pătată cu sângele meu”.

„Cred că e prea grea încărcătura…” – spuse regele, căindu-se că a şi început această discuție, pentru că era clar că omul acesta are ceva mult mai greu pe suflet decât era casa aceasta, dar trebuia să continue şi pentru sine, şi pentru comerciant, şi pentru cei din jurul său.

„Blestemată fie casa aceasta!” – zise comerciantul şi începu să izbească isteric cu mâinile goale şi casa şi calul. „La adăpostul ei o grenadă mi-a ucis fiul! Când am cumpărat-o în Cehia mi-au zis că nu o străpunge nici tunul, blestemată fie! Am visat că am s-o las fiului împreună cu tejgheaua… Iar el, mucosul, vrând să apere Belgradul, a lăsat tejgheaua şi s-a dus în tranşee… Şi a pus la marginea şanțului această casă, ca să-l apere, blestemată fie!… Blestemată!”

Mânia comerciantului se metamorfoză în plânset, în suspine, aşa că fu nevoie de prafurile doctorului Simonović pentru a-l potoli.

„Iată o soartă” – conchise regele Petar.

„Domnia Voastră crede în soartă?” – întrebă profesorul Đukanović.

„Cred” – zise regele şi, pentru că se încălzise urcând, se dezbrăcă de manta şi o dete unui soldat,

neluând în seamă îngrijorarea doctorului Simonović.

„De când, Majestatea Voastră?”

„Ce de când?” – întrebă regele, având grijă ca cel cu care discută să fie postat pe partea cu care aude bine, lucru aproape imposibil în condițiile de aici.

„De când credeți în soartă?”

„Având în vedere ceea ce credea mama mea, cneaghina Persida, s-ar zice că am moştenit credința aceasta şi că ea există dintotdeauna”.

Cărarea urca mereu de ai zice că duce la cer şi dincolo de cer, pentru că norii erau cam la jumătatea crestelor muntoase.

Având în vedere că în unele părți ale cărării erau obligați să urce târâş şi să aibă grijă să nu care cumva să se afle regele în urma vreunui cal, care aluneca şi câțiva metri, profesorul Đukanović hotărî să lase pe altădată această discuție despre soartă.

Dar regele Petar nici că se gândea la aşa ceva. Şi a continuat să-i vorbească profesorului Đukanović despre soartă în acel loc, deasupra abisurilor şi a genunilor, unde chiar ei forțau mâna sorții.

Aşa se face că profesorul Đukanović fu primul care află ceea ce nu se ştia din istoria mai nouă a sârbilor şi din istoria nouă a dinastiilor sârbeşti. Se ştia că cneazul Mihajlo căuta să aplaneze patimile dinastice, cum de altfel dorea oricine se afla la putere, acționând în vederea împăcării celor din

dinastia Karađorđević cu cei din dinastia Obrenović, chiar să se împace cneazul Aleksandar Karađorđević cu el, cneazul Obrenović. Dar nu se ştia că tânărul principe Petar trebuia să fie marea chezăşie a acestei împăcări. În anul 1863, conştient că şi cneaghina Julija nu va avea urmaşi, cneazul Mihajlo a dorit să-l nominalizeze pe el, prinţul Petar, drept urmaş la tron, cu condiţia ca acesta să se căsătorească cu ruda acestuia, Katarina Konstantinović. Exilatul cneaz Aleksandar aproape că a consimţit să accepte oferta, mărinimoasă, vezi Doamne, a celui care l-a exilat din Serbia. Pe prinţul Petar nici nu l-au consultat, dar se împotrivivă soarta şi mama prinţului, cneaghina Persida, care credea în soartă şi în venele căreia clocotea sângele neîmpăciuitor al celor din neamul Nenadović.

„Mama i-a spus tatălui meu: – Nu forţa mâna sorţii, Aleksandre! Nu-ţi poţi însura fiul cu cineva din neamul ucigaşilor tatălui tău! Împacă-te tu cum vrei cu cei din neamul Obrenović care te-au izgonit din Serbia. E soarta ta în joc şi, alături de tine, şi soarta mea. Dar eu nu-mi dau fiul! Nu mă pun de-a curmezişul sorţii, pentru că îi vor fi urmaşii blestemaţi! – nu se lăsă mama. Apoi ştiţi ce s-a întâmplat cu cneazul Mihajlo, în sensul că a vrut el să se însoare cu ruda sa Katarina, cea care nu mi-a fost hărăzită mie, şi – l-a lovit soarta!” – spuse regele Petar abia respirând, lucru ce-l îngrijoră pe doctorul Simonović. Profesorul Ilija Đukanović era

convins că regele prea s-a emoționat evocând întâmplările cu pricina. Ceea ce-l îngrijora pe doctor părea că-l întărâta pe rege: „Lăsați-mă odată în voia sorții!”

„De atunci credeți în soartă?”

„Am crezut şi n-am crezut până în momentul când m-am trezit în Războiul franco-prusac, în anul 1871, război în care eram ofițerul francez cu numele de Pierre Kara, pentru că pe atunci şi în Serbia numele meu de familie se scria separat: Kara-Đorđević…”

În acei ani veni la cneazul Kara o femeie sărmană şi-l rugă cu lacrimi în ochi să aibă grijă de unicul ei fiu, care e în unitatea pe care o conduce şi care e un flăcău bun şi un fiu bun şi care e toată averea ei în această lume. Dacă i se întâmplă ceva neplăcut, ea nu va supraviețui. Ofițerului Kara i se făcu milă de biata mamă şi hotărî să ocrotească pe acest flăcău, cât de bine poate. Când sosi ziua hotărâtoare pentru armata franceză şi, în special, pentru unitatea sa, ofițerul l-a trimis pe acel flăcău în misiune undeva în spatele frontului.

„După ce s-a isprăvit bătălia, am constatat că toți băieții din unitatea mea sunt în viață. Mi s-a prăpădit doar nefericitul acela pe care l-am trimis în spatele frontului. Un glonț nemțesc rătăci pe undeva prin spate şi-l nimeri chiar pe el. De atunci mi s-a cuibărit în suflet convingerea că nu poți fugi de soartă. Soarta fu aceea care hotărî să mă roage

mama sa chiar pe mine şi chiar eu să fiu acela care să-i trimit fiul în calea glonţului”.

Când ajunseră pe un platou, se opriră pentru ca doctorul Simonović să-i ia pulsul regelui Petar. Pulsul nu era bun.

„Nu e bine că astăzi nu am auzit nicio pasăre”.

În timpul popasului regelui i se făcu frig, iar pe flăcăul acela care ducea mantaua regelui – ia-l de unde nu-i!

„Va veni el” – spuse regele Petar şi o porni mai departe, oprindu-se, totuşi, pentru o clipă, necesară să-i facă loc de trecere ordonanţei sale Zdravko Vulović, care cerceta fiecare petic de cărare pe care urma să treacă regele, dar să şi continue discuţia despre soartă cu profesorul Đukanović. – „Ştiţi, profesore, eu nu-i cred pe aceia care spun că toate femeile seamănă între ele, excepţie făcând doar mama mea. Eu cred că toate mamele seamănă între ele, atunci când presimt soarta fiilor lor”.

„Cum vine asta, Majestatea Voastră? Îmi puteţi da vreun exemplu?”

„Iată, exemplele noastre…”

„Ale noastre, ale poporului…”

„Exemple despre care am discutat. Mie franţuzoaica aceea care m-a rugat să am grijă de fiul ei îmi părea că seamănă cu mama mea. De aceea am şi acceptat să-i ocrotesc fiul. Iar nefericita asta a noastră, Makrena Spasojević din Slovac, îmi seamănă cu franţuzoaica aceea şi acum soarta lui Marinko al ei e strâns legată de soarta mea…”

„La prea multe complicații Vă gândiți, Majestate… De ce complicați lucrurile? Treaba este simplă: femeia V-a dat ciorapii… Pur şi simplu îi veni în minte ca regele sârbilor să-i dea ciorapii fiului ei… Aflându-se la rege, ciorapii sunt în siguranță. Nu există aici mâna sorții!”

„Nu există mâna sorții? Fleacuri, profesore, fleacuri. De ce soarta n-a făcut în aşa fel ca Makrena să-şi găsească singură fiul şi să-i dea ea ciorapii?…”

„E o simplă întâmplare”.

„O întâmplare mare cât întregul front al sârbilor aflați în retragere…O simplă întâmplare care se întinde de la Slovac până la Pirot, de la Pirot până la Prizren… Pe ea a mânat-o ceva să-l caute pretutindeni, ceva mai presus de o simplă întâmplare! Soarta n-a dorit ca pe cuprinsul întregii Serbii mama sa să nu-l găsească pe Marinko… Îmi va permite să-l găsesc eu?”

Profesorul Ilija Đukanović s-a dumirit. Regele identifica soarta întregului său popor cu soarta lui Marinko Spasojević… Ca matematician, el ar zice că e vorba de reducerea numerelor…

„Acum se pune doar problema dacă voi reuşi eu să devansez soarta lui Marinko pentru a-i da ciorapii trimişi de mama sa ori…”

Cărarea pe care mergeau îi duse la marginea prăpastiei. Fundul prăpastiei era în ceață şi se părea că păşesc pe muchia cerului. Suferind de amețeli, regele Petar păşea cu ochii închişi. În asemenea

ocazii, în fața sa mergea colonelul Knežević, iar regele se ținea de cureaua binoclului. În urma regelui, ținându-l pe acesta de curea, venea ordonanța sa, Zdravko.

Cum, în trecerea lor între două prăpăstii, cărarea se lărgi un pic, transformându-se în drumeag, soldații aprinseră focuri.

Colonelul Knežević n-a reuşit să-i avertizeze pe soldați că pe aici urmează să treacă regele Petar.

Luați pe nepregătite, soldații se fereau cum puteau din calea suitei şi s-au dumirit cu greu că bătrânul ofițer îmbrăcat doar în tunică şi fără manta care s-a apropiat de focul lor este însuşi regele. Apropiindu-se de foc, regele nu-i salută cu obişnuitul: „Doamne ajută, vitejilor!”, ci întrebă pur şi simplu: „E frig, fraților?”

Ostaşii îl priviră tăcuți şi încurcați de parcă aşteptau altceva ori de parcă li se părea o adevărată nălucă să-şi vadă regele aici. Un singur soldat se apropie de regele Petar, se dezbrăcă de manta şi o puse regelui pe umeri, răspunzând: „E frig, Majestatea Voastră!”

Gestul soldatului şi cuvintele acestuia îl mişcară pe rege.

„Viața ta trebuie ocrotită” – remarcă regele şi-i zise înapoindu-i mantaua: „Mulțumesc, dar nu pot accepta!”

„Îmi voi da şi viața pentru Majestatea Voastră” – răspunse soldatul.

„Rămâi tu în viață, de dragul meu!” – ordonă regele Petar, părăsind focul fără să se încălzească.

Regele Petar refuză şi de la oamenii din suita sa vreo manta. A acceptat doar foaia de cort oferită de Zdravko şi asta pentru că începu să ningă.

Sub pretextul că nu s-a interesat la soldați despre Marinko Spasojević, colonelul Knežević se întoarse sperând să-l găsească pe soldatul căruia regele i-a dat mantaua.

Tot grăbindu-se înainte, regele Petar nu s-a prea uitat spre prăpăstii, dar nici la cei prăpădiți pe lângă drum. Dacă privea spre abisuri, avea amețeli, iar dacă îi privea pe cei năpăstuiți, devenea agitat şi avea grețuri. Şi nici chinina doctorului nu ajuta în asemenea ocazii.

Se întâmplă, însă, că dădură peste un grup de cinci soldați înghețați peste care vântul vântura zăpada iar ei păreau că sunt vii şi că stau în jurul focului. Unul era şi cu mâinile întinse peste jarul stins.

„Doamne ajută, vitejilor!” – salută regele Petar, hotărât să nu-i mai întrebe pe ostaşi dacă „E frig, fraților?”

Nimeni nu-i răspunse la salut.

„Doamne ajută, vitejilor!” – repetă regele, apoi se apropie, se aplecă şi, atingând pe primul dintre soldați, spuse: „Doamne ajută, Marinko!”

Şi regele Petar al sârbilor leşină.

EPILOG REGAL

I

La dorința expresă a regelui Petar, bolnav şi bătrân, în data de 17 iunie 1917, a doua zi după întoarcerea regelui în patrie, profesorul şi consilierul de stat Ilija Đukanović merse în satul Slovac s-o caute pe văduva Makrena Spasojević, mama lui Marinko, ostaşul dispărut în război.

Profesorul Ilija Đukanović n-a apucat-o în viață la Slovac pe Makrena Spasojević. A murit în prima iarnă a ocupației austro-ungare.

Acolo, la Slovac, profesorul Ilija Đukanović află povestea neobişnuită şi zguduitoare a morții Makrenei, pe care, însă, nu putea s-o istorisească regelui Petar pentru a nu dăuna sănătății şubrede a acestuia.

Un detaşament de douăzeci şi cinci de austrieci, dintre care cinci erau răniți, se afla încartiruit la Slovac, undeva lângă cimitir, poate pentru a păzi podul de pe râul Kolubara.

Era vremea când se murea pe capete şi austriecii, mai ales cei răniți, puteau privi şi asculta zi de zi cum îşi plâng sârbii morții. Vedeau şi auzeau cum bocesc sârboaicele, cu sufletul. Printre acestea, se evidenția mai ales Makrena Spasojević. Plângându-i pe cei pe care îi înmormântau, îi

plângeau pe toți aceia care nu erau aici, nici în pământ, nici în raclele săpate.

Se poate spune că austriecii fugeau de bocetul sârbilor. Răniții austrieci, însă, nu puteau fugi nicăieri. Năpasta care a dat peste ei făcu să li se pară că, asistând la înmormântările sârbeşti, asistă la propria lor înmormântare.

Şi se întâmplă să moară un rănit austriac. Nefericitul ceru celorlalți ca la înmormântare să-l bocească după obiceiul sârbesc. Ofițerului nu-i fu pe plac acest lucru, dar l-au silit ceilalți răniți să respecte ultima dorință a decedatului. Şi aceasta fu ca să-l bocească Makrena Spasojević.

Au chemat-o pe Makrena şi i-au transmis ordinul să-l bocească pe austriacul mort. Makrena a refuzat. Nu există durere la ordin. S-au oferit să-i şi plătească. A refuzat. Durerea nu poate fi cumpărată. Au amenințat-o. I-a fost şi ei teamă. Amenințările pot pricinui durere. Dar teama ei de Dumnezeu era mai mare. Cu moartea nu se glumeşte. Să-i pedepsească Dumnezeu şi pe ea şi pe Marinko al ei?!

În cele din urmă îi comunicară Makrenei care au fost ultimele cuvinte ale răposatului prin care cerea să fie bocit: că i-a auzit bocetele la înmormântările sârbeşti şi, deşi nu înțelegea, de fiecare dată auzea glasul mamei sale care suferea, aşteptându-l. Acest fapt o puse pe Makrena pe gânduri.

Apoi ceru să-l vadă pe cel decedat. Şi austriecii i-au făcut voia, deşi nu au prea înțeles ce vrea acum Makrena.

După ce văzu mortul, Makrena se duse acasă. Acasă a aprins o lumânare. Şi şi-a pus haine cernite.

La cimitir se rupea bocind. Se părea că va muri de durere.

Austriecii şi aşa nu pricepeau nimic, dar nici n-au încercat s-o oprească.

Când au coborât sicriul în groapă, Makrena rămase pentru o clipă stană de piatră, apoi se prăbuşi. Nu a mai dat semne de viață când au scos-o din raclă.

Cei ce au auzit-o pe Makrena bocind spun că nefericita a luat-o razna şi că de fapt îl bocea pe Marinko al ei şi aşa i-a cedat inima.

Ceilalți, care nu au auzit-o, spun că ceea ce i s-a întâmplat Makrenei era pedeapsa de la Dumnezeu, că a bocit sârbeşte un duşman al sârbilor.

Makrena a fost înmormântată acolo în cimitir prin grija celor dintâi.

Prin grija celorlalți, Makrena a fost înmormântată la marginea cimitirului.

Nici unii nici ceilalți nu ştiau data exactă a morții Makrenei.

Profesorul Ilija Đukanović îi spuse regelui Petar doar că Makrena a murit în timpul ocupației nemțeşti convinsă că fiul ei trăieşte şi că se va întoarce viu şi nevătămat.

„N-a mai avut zile şi a murit”.

„Dacă e aşa, atunci Preabunul Dumnezeu s-a milostivit ca ea să nu-i afle soarta” – spuse regele Petar. „Ştie Dumnezeu să fie milostiv cu cei sărmani.”

Profesorul Ilija Đukanović mai spuse că cei din sat aproape că au uitat-o pe Makrena.

„Nu trebuie să fie uitată” – zise regele Petar şi hotărî să-i ridice Makrenei, pe cheltuiala sa, un monument.

Profesorul Ilija Đukanović s-a îngrijit să fie respectată dorința bătrânului rege al sârbilor. Acolo, la marginea cimitirului din Slovac, a fost ridicat monumentul cu pricina, cu următoarea inscripție:

„Petar Karađorđević
ridică acest monument
Makrenei Spasojević care zace aici
şi fiului ei Marinko,
care îşi doarme somnul de veci
printre stâncile Albaniei”.

II

Consiliul Superior al Medicilor s-a întrunit în vila Pavlović de pe Topčider în jurul patului de suferință al regelui Petar. De două luni îl tot tratează pe rege. Pe lângă bolile mai vechi, acum regele avea şi aprindere de plămâni. Cu o rapiditate ieşită din comun, boala lua proporții catastrofale. Iar Consiliul s-a întrunit pentru a identifica ultimele descoperiri ştiințifice şi a pune în practică experiența medicală.

„De ce v-ați adunat atâția?" – întrebă cu glas şoptit regele Petar, care s-a înviorat dintr-odată. „Dacă ați venit atâția, va trebui să mor".

„Nu vorbiți aşa, Majestatea Voastră" – îl dojeni blajin doctorul Nikolajević.

„ Şi cel ce m-a născut era muritor, e firesc să mor şi eu" – zise regele Petar.

„Cum Vă simțiți azi, Majestate?" – întrebă doctorul Vladisavljević.

„Mă voi simți aşa cum veți menționa voi în comunicatul Consiliului" – nu se da bătut regele Petar.

„Glumiți, Majestate. E un semn bun." – se amestecă doctorul Sioćer.

„Spuneți-mi, doctore, vedeți că moartea îmi admiră mustața?" – insistă regele Petar, având

semnele sale. Eh, unde o fi acum doctorul Simonović?

„Aveți un simț al umorului precum englezii, Majestatea Voastră” – observă doctorul Simić.

„Dar şi o moarte sârbească deasupra capului” – continuă regele. „Norocul meu e că în fața Domnului sufletul nu aşteaptă aşa de mult”.

Şi regele Petar tăcu. După ce le arătă medicilor că nu se teme de moarte, i-a lăsat să-l examineze minuțios, citind din privirile lor cât erau de nemulțumiți de evoluția bolii. Doctorii au plecat mai îngrijorați decât erau când veniseră. A venit, totuşi, şi ziua hărăzită. Simțea şi el cum îi urcă temperatura. Acum au să-l cheme cu siguranță mai întâi pe Pašić, iar apoi vor redacta comunicatul. Fără Pašić nu se dădea nici un comunicat şi nu se va da nici acum.

„Cum mă simt?… De ce mă tot întreabă?... N-am nimic!” – spuse regele sanitarului care se apropie să-i potrivească perna şi care rămase uimit când descoperi sub pernă o pereche de ciorapi țărăneşti de lână.

„Ce e cu asta aici; Majestatea Voastră?”

„Încalță-mă să mi se încălzească picioarele” – regele Petar nu dădea explicații, ci ordine.

Deşi nu era în apele sale şi, deşi asemenea ciorapi nu sunt pentru un rege, sanitarul execută ordinul.

„De cum îmi arată fața, am să mor” – zise regele mulțumit că spusele sale l-au impacientat pe sanitar.

„Ați ordonat ceva, Majestatea Voastră?” – întrebă acesta.

„Ne vom duce să-i vedem pe vestiții arhangheli Mihail şi Gavril”.

„Nu înțeleg, Majestatea Voastră. Se pare că temperatura urcă vertiginos”:

„Slavă Domnului, uite ce clopote frumoase” – zâmbi regele Petar.

Sanitarul ştia că acesta este semnalul că regele Petar delirează. S-a grăbit să-i anunțe pe cei din Consiliu.

Ştirea despre decesul regelui Petar în ziua de 16 august 1921 începea cu un comunicat al Guvernului Regal semnat de Nikola Pašić.

Iar ziarele scriau: „De pe vremea Golgotei prin Albania, regatul său parcă nu făcea parte din lumea aceasta…”

N-a existat un ziar care să nu scrie despre viața modestă şi nevoiaşă a regelui sârb, care a murit într-un pat soldățesc şi cu ciorapi țărăneşti în picioare.

NOTE EXPLICATIVE

Petar Karađorđević, Petar I (1844 – 1921) – regele Serbiei şi, apoi, al Iugoslaviei din dinastia Karađorđević, care s-a aflat în tronul Serbiei în perioadele 1842 – 1858 şi 1903 – 1918 şi a Iugoslaviei (1918 – 1941).

Gračanica – mănăstire sârbească de lângă Priština, din Kosovo, ctitorie a cneazului Milutin, datând din 1321.

Ijija Đukanović – personaj istoric, profesor, consilier regal.

Aleksandar Karađorđević (1888 – 1934) – fiul mai mic al lui Petar, rege din 1921 până în 1934, când a fost asasinat la Marsilia.

Milan Rakić (1876-1938) – poet, unul dintre reprezentanții de frunte ai poeziei moderne sârbe; a fost şi diplomat, în care caliate îl găsim şi la Bucureşti. Este, printre altele, autor al unui ciclu de poezii de referință care evocă Kosovo.

Priština – cel mai important oraş din Kosovo.

Stefan Uroš (1243 – 1280) – rege al sârbilor.

Bătălia de la Kosovo sau, cum este mai cunoscută, Bătălia de pe Câmpia Mierlei, a avut loc la 28 iunie 1389, unde oastea sârbă condusă de Cneazul Lazar a înfruntat armata turcă în fruntea căreia s-a aflat sultanul Murat.

Đurđic – sărbătoare de toamnă închinată Sfântului Gheorghe.

Stefan Nemanja (1114 – 1200), mare jupan de Raška, întemeietorul dinastiei Nemanić. În 1196 părăseşte tronul în favoarea fiului mijlociu Stefan, se călugăreşte luând numele de Simeon şi se alătură fiului său, călugărul Sava (Sfântul Sava) pe Muntele Athos.

Ćuprija – oraş în Serbia.

Kolubara – râu în vestul Serbiei pe malul căruia s-a desfăşurat vestita bătălie din 16 XI – 15 XII 1914 dintre oastea sârbească şi armata austro-ungară în care au învins sârbii.

Cer – munte şi localitate minieră în Serbia unde s-au declanşat luptele dintre armata sârbă şi cea austro-ungară din timpul Primului Război Mondial terminate cu victoria armatelor sârbe şi a celor aliate.

Vrnjačka Banja – vestită staţiune balneo-climaterică din Serbia.

Takovo – localitate în Serbia unde s-a luat hotărârea declanşării celei de a doua Răscoale Antiotomane Sârbeşti la 15 IV 1815.

Miloš Obrenović (1780–1860) – conducătorul celei de a doua Răscoale Antiotomane, cneaz al Serbiei în perioadele 1815–1839 şi 1858–1860.

Ljig – pârâu şi orăşel în Serbia.

Stepa Stepanović (1856 – 1929) – vestit voievod, comandant de oşti, printre altele învingător în bătălia de la Cer.

Avala – deal în apropierea Belgradului.

Petar Bojović (1853–1945) – voievod al oştirilor sârbeşti remarcat mai cu seamă în războaiele balcanice şi în timpul Primului Război Mondial.

Kačanik – orăşel în Serbia.

Radomir Putnik (1847–1917) – voievod al armatei sârbe, învingător în mai multe bătălii în Primul Război Mondial.

Nikola Pašić (1845–1926) – politician şi om de stat în Serbia, respectiv Jugoslavija, inginer de profesie; în mai multe rânduri preşedintele guvernului.

Zaječar – oraş în estul Serbiei.

Vranje – oraş în sudul Serbiei.

Stojan Novaković (1842–1915) – savant, politician şi om de stat sârb.

Vojislav Veljković (1865–1931) – profesor, politician şi finanțist sârb, în mai multe rânduri membru al guvernului.

Veles – oraş în Macedonia.

Leskovica – oraş în Serbia.

Niš – oraş în Serbia.

Jovan Cvijić (1865–1927) – geograf, profesor universitar, academician sârb.

Nikolaj Velimirović (1880–1956) – teolog sârb.

Lazar Hrebeljanović (1329–1389) – legendarul cneaz al sârbilor, mort în Bătălia de pe Câmpia Mierlei în 1389.

Neamul Branković – cunoscută familie feudală, mai ales prin Vuk Branković, cel care, potrivit epicii populare, i-a trădat pe sârbi în Bătălia de pe Câmpia Mierlei în 1389.

Kumanovo – orăşel în Macedonia în apropierea căruia s-a dat una dintre vestitele bătălii antiotomane în 1912.

Kruševac – oraş în Serbia, în secolul al XIV-lea a fost capitala Cneazului Lazar

Dušan Silni (1308–1355) – rege şi țar, supranumit şi cel Puternic; a dus o politică de întărire a regatului, a dat vestitul Codice, a ridicat Biserica Ortodoxă Sârbă la rang de Patriarhie.

Prizren – oraş în Kosovo.

Evanghelia lui Miroslav – cea mai importantă şi mai frumoasă carte manuscrisă a literaturii sârbe vechi.

Hilandar – mănăstire sârbească de pe Muntele Athos, ctitorită de Sfântul Sava şi de tatăl său, Sfântul Simeon.

Aleksandar Obrenović (1876–1903), rege al sârbilor din 1889; a introdus un regim autoritar; a fost ucis în 1903, împreună cu soția sa Draga.

Draga Mašin (1866–1903) – a fost dama de companie a reginei Natalia, iar apoi soția regelui Aleksandar Obrenović, ucisă în 1903 împreună cu soțul său.

Sarajevo – oraş în Bosnia Herțegovina.

Vidovdan – sărbătoarea Sfântului Vid care se prăznuieşte la 28 VI, dată la care a avut loc Bătălia de pe Câmpia Mirlei.

Ravanica – mănăstire sârbească, ctitorie a Cneazului Lazar (1375–1377).

Dečani – mănăstire sârbească ctitorită în 1327–1335 de Stefan Dečanski.

Vukašin – rege, stăpânitor al ținutului de vest din Macedonia de azi, mort în bătălia de pe râul Marica în 1371, tatăl vestitului erou al epicii populare sârbeşti Kraljević Marko.

Marko Kraljević (1335–1395) – principe, apoi rege al ținutului moştenit de la tatăl său, prezent ca aliat al turcilor şi în lupta de la Nicopole împotriva lui Mircea cel Bătrân. Se zice că ar fi spus înainte de a intra în luptă: „Să dea Domnul să învingă creştinii, măcar să fiu eu primul care voi pieri”.

Stefan Dečanski – rege al sârbilor (1321–1331), fiu al regelui Milutin, ctitor de biserici şi mănăstiri.

Uroševac – orăşel în Kosovo.

Ovčije Polje – depresiune în Macedonia.

Alinac – sat Macedonia.

Marica – râu în Serbia.

Bitolja – oraş în Macedonia.

Jedren – oraş antic Adrianopolis.

Skadar – oraş în Albania – Şkodra.

Bregalnica – râu în Macedonia, trece prin oraşul Štip.

Mačkov Kamen – pisc al muntelui Jagidnja unde s-au dat lupte grele între oştirile sârbeşti şi cele austo-ungare în 1914.

Suvobara – munte în vestul Serbiei unde s-au dat lupte în timpul Primului Război Mondial.

Momčilo Ninčić (1877–1949) – profesor universitar doctor, politician, ministru în mai multe rânduri.

Lazar Paču (1855–1915) – om de stat, ministru al finanțelor, doctor în ştiințe, autor al mai multor lucrări de specialitate.

Karađorđe, Đorđe Petrović (1768–1817) – căpetenia Primei Răscoale Antiotomane a sârbilor din 1804, întemeietorul dinastiei Karađorđević, ucis în 1817 din ordinul lui Miloš Obrenović.

Jovan Romanov – fratele țarului rus Nikolaj al II-lea, membru al familiei țariste Romanov care a stăpânit în Rusia din 1613 până în 1917, ai cărei cei mai însemnați reprezentanți au fost Petru cel Mare, Ecaterina a II-a, Nicolai I.

Ljubomir Stojanović (1860–1929) – academician, vestit filolog, om politic şi de stat.

Bogorodica Ljeviška – vestita biserică din Prizren ctitorită în anul 1307 în timpul regelui Milutin.

Drim – nume a două râuri (Alb şi Negru) din Macedonia şi Albania.

Jakov Nenadović (1765–1836) – voievod al sârbilor din timpul Primei Răscoale Antiotomane, membru al celui dintâi guvern în Serbia eliberată.

Šabac, Požarevac, Smederevo, Užice – oraşe în Serbia.

Tanasko Rajić (?–1815) - erou al răsculaților sârbi în 1804, stegar al lui Karađorđe.

Ljubić – sat, acum cartier al oraşului Čačak.

Čukur Česma – vestită cişmea din Belgrad.

Kalemegdan – vestit parc belgrădean situat la confuența Savei cu Dunărea.

Kragujevac – oraş în Serbia.

Milan Obrenović (1854–1901) – cneaz, apoi rege al Serbiei.

Stepojević, Mladenovac, Slovac, Smederev-ska Palanka, Lapovo, Svetozarevo, Pirot, Valjevo, Spas – localități (sate şi oraşe) în Serbia.

Bistrica – nume al mai multor localități şi râuri în Serbia.

Поćka Patrijaršija – vestită mănăstire sârbească de lângă oraşul Peć, care înmănunchează trei biserici, prima dintre ele datând din secolul al XIII-lea, sediu al Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Sârbe, ridicată de țarul Dušan Silni la rang de Patriarhie în 1346.

DESPRE AUTOR

Milovan Vitezovć este unul dintre cei mai reprezentativi scriitori sârbi contemporani. S-a născut în 1944 la Vitezović. Studiile liceale şi le face la Užice, urmate, la Universitatea belgrădeană, de cele ale Facultăţii de Filologie şi ale Facultăţii de Arte Dramatice. Este poet, prozator, romancier, eseist, autor dramatic, dar şi un remarcabil scenarist. A publicat circa 40 de volume (însumând peste 200 de ediţii), între care 12 romane, multe dintre acestea devenite bestselleruri. Este laureat al unor prestigioase premii literare, între care Premiul Vuk, Premiul Kočić şi Marea Diplomă de la Baziaş. Milovan Vitezović a colaborat şi continuă să colaboreze la importante reviste literare, precum „Književne novine", „Književna reć", „Savremenik", „Delo", „Polja", „Književnost" etc. Din vasta sa creaţie trebuie remarcate volumele: *Srce me je otkucalo* („Inima m-a trădat"), *Đačko doba* („Perioada şcolară")*, Lajanje na zvezde* („Lătratul la stele")*, Hamlet studira glumu* („Hamlet studiază actoria")*, Moždane kapi* („Apoplexii")*, Robijaši u srcu* („Deţinuţii din inimă")*, Kralj i njegov komediograf* („Regele şi saltimbancul său")*, Šešir profesora Koste Vujića* („Pălăria profesorului Kosta Vuici")*, Kako podići nebo* („Cum să ridici cerul")*, Vuk Karadžić* („Vuk Karagici"), pentru care a primit Premiul European (Roma, 1988). Este prezent în numeroase antologii ale literaturii sârbe actuale. E tradus şi publicat în germană, engleză, rusă, ebraică, cehă, italiană, română, maghiară, poloneză, greacă, bulgară, franceză, slovenă, macedoneană etc.

CUPRINS

Dat la cules : 15. 09. 2008
Apărut : 2008
Tiparul executat la
SC ARBEIT SRL
TIMIŞOARA
ROMÂNIA